

5252. 1934

Сніп

Виходить що-тижня у неділю в ранці у Харкові.

УМОВИ ПЕРЕДПЛАТИ: на рік 3 руб., на пів-року 1 руб. 75 коп., на 3 місяці 1 руб., окреме число коштує—5 к., подвійне—10 коп.—За кордон—4 р., 1/2 року—2 руб.

Річні передплатники одержать безплатний додаток.

Адреса Редакції: КОНТОРСЬКА, 21.

Телефон редакції—839.

В справах редакції можна бачити від 3 до 5 годин
— ввечора по понеділках, середах та п'ятницях. —

Авторі рукописів повинні подавати своє прізвище й адресу. Редакція може скорочувати і змінити статті; більші статті, до друку не ухвалені, переходять у редакції 3 місяці й висилаються авторам їх коштом, а дрібні замітки й дописи одразу знищуються. Рукописи, на яких не зазначені умови друку, вважаються безплатними.

З приводу надісланих до газети ВІРШІВ редакція не листується.

УМОВИ ДРУКУВАННЯ ОГолошень:

За рядок петіту поперед тексту, або за його місце платиться по 30 к. і по умові.

За рядок петіту після тексту: за перший раз 20 к. і по умові, за другий—10 к. Хто шукає заробітку, платить за оповістку в 3 рядки 10 к. за раз, при умові друкування не менше 3-х разів.

Ч° 29—30.

30 (13 Серпня) Липня.

1912 рік.

Жертвуйте на пам'ятник Т. ШЕВЧЕНКОВІ у Києві.

ЗМІСТ: Відповіді на лист д. С. Р—ка, уміщений в ч. 22 „Снопа“— Відповіді д.д. Ор. Вер., Олександра С—ського, Т. Краснополського; П. Кушніра, 3 газет та журналів. 3 нашого життя; 3 Галичини; 3 Буковини; 3 поля літератури й науки; М. П.—Гастролі М. Заньковецької в Харкові; Є. С-к—Український стиль у Харкові. Наші гласні; Гр. Гетьманець—Відгуки життя; Фел'єтон: Ф. Петруненко—Баллада (Вірш), Островський—Берестечко.

Відповіді на лист д. С. Р—ка, уміщений в ч. 22 „СНОПА“ *).

Ор. Вер.

Лист до Редкції газети „Сніп“

Вельмишановний пане Реданторе!

Тільки спочуваючи виданню час. „Сніп“, я відповідаю хоч на де-які висновки д-ія С. Р—ка, а сам лист цього добродія не заробив би у мене ані півслова. Відповідатиму по планові листа, за паном С. Р—ко.

— Український нарід—це окіан-море, і в йому можна зпобігти все, чисто все: можна знайти й таких, що нічого не збають про свою старовину, а що є такі, що цікавляться нею і бажали-б знати все про неї,—це я запевняю автора листа.

Як би доказано було, що невігласів більше, ніж цікавих та знаючих, то цьому виною не люди, а інтелігенція.

— Шевченко з'явився в українській літературі не тим, що він був близький до козаччини, (були близкі до неї і з'явилися поперед його), а поява Шевченка органічна, така ж натуральна річ, як і то, що на вишні родять ягоди, а на дубові жолуді. Це азбука літератури.

— Про салдатів сказано саму неправду. Прочитайте, хоч ст. д-ра М. Галіва: «Про сімуляції у хірургії» («Записки Укр. Наук. Т-ва в Києві», кн. I-а) і пам'ятайте, що це тільки крапля з того, як нівечать себе молоді люди, щоб не потрапити «у неволю». А з того часу, як салдати почали ходити «на усміреніє», люди на них та на козаків дивляться, як на ворогів,—так на Катеринославщині.

«Народ не читає своїх книжок, а як попадеться рідна сторінка, то він глузує, глумиться над своєю мовою», кажете ви.—А хіба нарід уміє читати по своєму? І по руському, і по слав'янському, і по німецькому, і по якому завгодно треба вчитися читати, а по українському можна і так читати, не вчитись? Тим-то є чимало вчителів, що кажуть: «Я хохол, я хо-

*) По уміщенню анкети, яка протягнеться до 1-го вересня, редакція „Снопа“ подасть свої думки в цій справі. Шановних читачів і передплатників просимо подавати до редакції свої думки в справі, зачепленій листом д. С. Р—ка. Ред.

хол, а не попімаю вашого язика, зовсім не попімаю!... У вас, должно бити, галицький язик?... Тим, що не знають по своєму, нічого не зосталося, як тільки глумитися. Є й такі, що гидують рідним словом. Ось малюнок з патури. Робітниця задумала вивчитися грамоти. Вона вже служила у місті, значить, зкуштувала міської культури. Перший тиждень, два наука ішла дуже добре, а як почала дівчина читати у книжці, аж тоді вона зрозуміла, що читає по своєму...—Ой, Боже!

— Що це? Ви мене по хамському вчите? спитала вона.

— Ні! по українському! одмовляю я.

— По хамському це!.. казала вона далі:—ви навчіть мене по панському, щоб я могла з «баріною» говорити, барині що прочитати чи записати, а по хамському я лучче вас балакаю...»

І не схотіла дівчина далі вчитися, бо ми з нею не погодилися, чого їй треба вчитися.

— Ну, скажіть, добродію, дівчина правду казала?

— А вже ж правду: їй не треба бути людиною, а бажає вона стати покоївкою, а може й товаришкою...

...Ви згадуєте про ту «людину грамотну жінку», що добре вилаяла тих, що переклали Євангеліє,—гаразд!

— А чому ви не згадаєте ту жінку, що принесла оберемок дров до багаття, на якому шкварили святого, що бажав дати людям всю церковну службу на рідній мові? Святий сказав жінці: «Свята простота!» Дальший час доточив це прислів'я, що вона (простота) гірша од злодійства, і од иншого злочинства. А про те, цей висновок Святого ще довгенько житиме.

«Українських брошюр зовсім не брали», запевняєте ви.

— Українські метелики дуже брали у мене і читали на протязі десятих-дванадцятих років,—це я запевняю.

Як просили книжки, я ішов до шафи, повної руських та слав'янських книжок.

— Та ні! перепиняли мене: дайте з хати! то б то просили української книжки.

А далі вже просто казали:

— «Давайте книжку, тільки з хати!», то б то українську.

«Лікарю, хвершалу, вчителю найлегче втеряти свій престиж тільки почни балакати по простому», ви кажете.

Натуральна річ: ці добродії дуже багацько глумилися з народу, а зараз він не вірить їхній щирости.

— Що ви, добродію, бачили, чули поміж вашими таврічанами?—Про це ви не подумали і вам треба допомогти зрозуміти хоч де-які з'явища-болячки.

— Ви бачили висновки деморалізації тих людей, що вам попадалися на очі. А хто не знає, що це болячки гніючі на здоровому тілі. Ви чули де-що од людей, що пристосовуються до тих обставин, які дають їм шматочок хліба: а тут треба догодити, або упадобатися. А для таких людей національних питань не існує. А висновки «святої простоти» — чого варті? Все це, — думки деморалізованих людей, бажання підлипайлів, — все це, добродію, те погане, яким треба вивертати наверх і підставляти під палюче проміння сонця; воно швидко виснажить всю погань, а далі вона сама обімнеться тай за вітром піде все те, що зараз вас так лякає. — От що ви бачили, а чистої натуральної душі ви не бачили...

До ваших жалів та болів додам ще й своїх трошки. Коли ви погостюєте у родині свідомих українців, де батьки і діти не лишень натуральні українці, а й тенденційні наскрізь, скільки тут трапляється шумихи... А ви її з кону гонете!... — Ну, що ж робити?! Хто б небажав бачити саме чоло, а мати червоне золото?! А як ми живемо при таких обставинах, що все українське гідке та непотрібне, то треба дякувати поки що й за сухозлотної...

...Ви не вірите, що є поміж людьми такі що плачуть, почувши рідне слово з книжки, — це даремно.

При читанні *Ради*, я теж не бачив сліз, а чув не раз.

— А воно, брат, ловко виходить, що так написано! — Це вилилось повне моральне задоволення, бо легко розумілось читане і легко на душі укладалось. При читанні українського Євангелія часто можете побачити сльози, а лайки за переклад, Бог милував, не чув ніколи.

...«Треба витворити нове покоління», ви кажете. А кого ви цим лякаєте?

— Себе самого, а більше нікого! Ви вже прогавили своїх дітей і готові покаятися... Боже вам допоможи!... А українці піклуються про виховання вже існуючих поколінь, пам'ятаючи, що вони сами витворюються що хвилини; буда-б тільки спроможність виховувати ці покоління в нормально-натуральних обставинах, а то горе, що їх тепера калічать в урядових школах, а ми не маємо спроможности засновувати потрібні школи. «Треба перетворити усі школи на українські та ще й добути десь українських учителів», — правду ви кажете.

Починати треба з останніх то-б-то з учителів, а решта сама собою перетвориться. Буде «колосальна праця і ломка», та боятися цього нічого, бо не були б ми й досі вільні од

панщини, як би наші батьки боялися «праці та ломки». А національна воля у наші часи дасть незмірно-більші здобутки для маси народної, ніж дало визволення од кріпацтва.

«А куди подіти сучасне, так добре налагоджене шкільне діло?» — Це ви про початкову школу говорите? Яка саме сторінка сучасної початкової школи вам так дуже вподобалася? Мабуть, матеріальна, по просту, — більше жалування? Правда, зараз трудно зпобігти земського вчителя, щоб одбірав 16 кар. 66 коп. на місяць, тай ще ні палива, ні світла не давали до квартири... Шкільні будинки будуються розкішні: самі дешеві коштують земству 8—10 тис. карб., — тай годі? Більше нам не треба нічого? — Не існує інших сторінок в початковій школі?! — Боже, як же це погано тхне!... — А учеба грамоти, учеба арихметики, учеба письма і т. д., і т. д., — це те ж «добре налагоджене діло?» — Ваша прохвесія, добродію? Ви так багачко нам повідали про себе та вашу родину, що як назвете своє рукометство, — все вже скажете... Ось вам живий приклад.

Позаторік біля мене збудовано велику земську школу: будинок коштує 9 тис. карб., один вчитель одбірає 540 кар., другий — 360 кар., на сторожа — 72 кар., паливо натурою другий рік, а на світло гроші видають, — «добре налагоджене діло?» — А ну до учеби звернімося! В перший поділ школи, як вона одчинилась, було прийнято сто п'ять учнів, з цих учнів у другий поділ школи попало лишень сорок п'ять, а з цих (45-ти) у третій поділ перейшло лишень п'ять, а з них скінчило школу два чи три... І це «добре налагоджене діло?»...

Біда сталася з вами, добродію! Правда, ви не одині: багачко є українців, які думають, що з них починається українство; до них не було нічого і бути не могло, бо їх не було... Ви бажаєте побачити «живого українця — такого за яких читаю у книжках» ви кажете.

— Ні, не побачите, бо у вас немає історичного українця. Ви хвалите «так добре налагоджене шкільне діло»... Мабуть, не визнаєте, що існує історія педагогтики. Навіть початкова школа віками рахує своє буття і свідчить, що ні німці, ні турки, ні греки, ні який инший нарід не міг обійтися без рідної мови у початковій школі, аж українцям можна існувати, культивуватися без рідної мови, великий вірі! А гарно вам читати ту частину відповіді, що стосується до вашої родини? І пам'ятайте, що тут винен не відповідчик, а ви, що витягли свою родину на широкий шлях на поталу... *Родина*

Федір Петруненко.

Баллада.

Де серденько вперше зазнало
Весняне кохання-любов,
Де сонечко щастя сіяло, —
Туди не вертайся ти знов.

Там сонце, там пташки, там квітки —
Минулих роскошів сліди,
Єднання-кохання приміти, —
А ти не вертайся туди!

Квіток тих не рви, того співу
Не слухай і з серця жени
Той спогад про добу щасливу,
Бо зрадять, ой, зрадять вони!

Така вже ота бережина:
Як дні золотії свої

Там знов пригадає дівчина,
То вже й не побачиш її.

І тільки розкажуть рибалки,
Як іноді там, у-ночі,
Із хвиль виринають русалки
І кличуть когось, плачучи...

Олелько Островський.

Берестечко *).

— Більше не скажу, відповів Кривопосенко.

Старшина так само уперто мовчала як і перед тим, не один з їх був винен у тім, що й Гурський; і той не міг не бачити, що більшість за ним... Він став боронитись ще завзятіше.

— Панове! Злі люде завзялись мене погубити! Але ж пробі, нехай і для моїх слів ваші уші будуть одверті...

Роскажу вам, як то було...

*) Далі.

має свою історію, а ви виявили повну родинну несвідомість. Хто ж вам повірить, що ви правду кажете про «сучасне так добре налагоджене шкільне діло», коли ви власних дітей не зуміли зацікавити чимось добрим та гарним. Ні! Я перший не вірю вам.

Мені залишилося відповісти хоч де-що на ваше палке питання: «Що ж воно таке справді оте українство і яку воно має рацію?».

— О-го-го! Що ви зачепили? Мабуть, довго вам доведеться носитися з цим питанням, поки знайдеться людина, щоб взялася відповісти на його коротенько та виразно. Я ж можу де-що сказати вам—може зовсім особисту річ—про українство, та й то хвігурально. Українство,—то кодола величезна! Початок цієї кодоли замотаний на вал Землі Київської, Землі Дrevлянської і ще якоїсь; і ховаються вони (початок кодоли та вал) у далекій, українській старовині. Нехай про це розкажуть вам історики, а я знаю, що ця кодола тягнеться крізь всю історію України-Русі; зараз частина її перед нами і називається вона українством.

Ця кодола звита з багатьох сталок; і сталки зпрядені не з клочча, ні! навіть не з прядива, а з сучі. Кожна сталка має свою назву. (Я почну з тієї, яка найблизча до мого серця). Там є шкільна сталка, ремеснична сталка, наукова сталка, літературна сталка, мистецька і багацько інших сталок.

Шкільна сталка зпрядена з сучі, як й всі інші, а суч сучиться з ниток-сталок.

Українська початкова школа й є *нитка-сталка*; її бажається розсукати та на волоконця розскубити,—тоді б ви побачили, яка-то повинна бути українська початкова школа і чи скидається вона до вашої «так добре налагодженої»... Та про це розмова довга.

...«І яку воно (українство) має рацію?» запитуете ви.

— Таку саму, як і англійська, німецька, турецька, як і всі інші нації на білому світі. Нації мирові людському дані Творцем, а для нас християн було зтверження цього закону природи.

Сам Бог ніби казав: «От ти маєш новий закон віри, а нації держись, як воша кожуха, бо вона (нація) дана тобі ще раніше, ніж віра; і дана на те, щоб всі ви були натуральними братами та сестрами, бо де немає нації, там немає єдності, немає творчості масової».

А ми цього голосу не слухаємо...

Треба трошки історії, добродію!..

Іду я, а навпроти мене суне гурт хлопів. Зупиняють.— «Що король сказав послам?»... питають мене.—Так і так... Хоче—кажу—щоб козаки віддали Хмеля й усю старшину у застав... Оце й усе, що я сказав. Ви ж бачите, панове братчики, що зради тут ніякої немає, а скоріше необачність, через мою недосвідченість в козацьких справах... Не вже ж із за тієї помилки, котра ще не зробила такої великої шкоди, захочете зробити мене на віки нещасливим?..

Лазив на вколішках, кланявся на чотири боки і... плакав...

— На бога молю! благав в одно оскаржений,—не йміть віри злим наклепам. Я певен, що мої слова вже давно вивілялись з пам'яті дурноголової товпи, а ось тепер за їх посуджують мене за зраду.

Богун крутив уса, та сунув брови.

— Ну виясним цю справу! сказав він в остатку.

І в один мент, мов пожежа в степу, скинився новий гвалт.

— Невинен!

— Винен!

— Невинен!..

Перекричали прибічники Гурського.

— Так і бути! сказав Богун і махнув булавою.

Рівночасно ж подумав:

Бо без цієї бабусі нічого не можна у громадянських справах ні зрозуміти, ні полюбити; без неї доведеться ловити тільки те, що по воді пливе, а давно сказано: «Не все переймай, що по воді пливе».

Олександр С—ський.

3 приводу листа д-ія С. Р—на.

Допреж усього вітаю вельмишановну редакцію з щасливою гадкою відчинення відомої анкети. Справді нема чого ховатися з сучасним становищем українства, тим більш, що разом з прикрим та гірким, що є в йому, багато маємо відрадного, досить щоб підняти і підтримати кволий дух свідомого українства. Подібного роду анкети, іменню «відчиняють видокруги» українцям, даючи спроможність кожному висловити придбання його праці, заохочують і примушують щирих, але підупавших духом адептів української ідеї енергійніше й собі братися до праці.

Вияснення справжнього сучасного становища українства є найкраще підтримування борців за його, живительний екстракт для знесилених. Я не хочу цим сказати, що українство зараз у нас стоїть надзвичайно гарно, дивлюся на його становище не так то вже ідеалістично, я хочу одмітити тільки те, що для свого часу воно стоїть не дуже й кепське, щоб можна було зневіритись у його майбутній силі, а навпаки; зауваживши те, що тільки з 1905—6 років дана спроможність йому де-як поширюватися, хочу сказати, що воно вже встигло зробити багато. Справді, скрізь маємо докази того, що боротьба свідомих українців вже лишила по собі не мало гарних наслідків. Число таких українців значно збільшилося за ці часи і продовжує збільшуватися. То в одному, то в другому селі з'являються постаті українських діячів, які помалу роблять своє діло. Українство вже не завжди чудно оригінальне, а й більш-менш звичайне з'явище для наших земляків і навіть модне.

А свідомий українець багатьом не здається вже завзятим феноменом, повним всяких парадоксів. Власними ушима чув, як не раз легенькі на вдачу, мов вітрець майовий, панночки—модниці жалілись, що прийдеться читати українські книжки, та вчитися української мови, аби не пасти задніх в моді.

«Переходом цю справу пильніше розберу».

Гурський зітхнув вільніше і одійшов на бік, кинувши на Кривоноса й Островського погляд, повний тяжкого ворогування..

— А тепер до діла,—закликав Богун;—Чи підмовляв хто хлопів, чи не підмовляв, а вся річ у тім, що ми тепер у великій небезпеці. Бо коли вже по між черню зродилось незадоволення супроти старшини, то ще день, два такого пекла, в яким пробував наш табір, і чернь з розпуки кинеється на нас... Повториться те саме, що колись сталося під Солоницею.

— А що ж робити?—спитав похмурий Пушкар.

— Що робити?.. Треба щось таке придумати, щоб і козаків спасти і хлопів цілими вивести, бо то черда дурна—самі не знають, що роблють.

— Легко сказати, але як спасти?—одрізав Гладкий.

— Я вже придумав.

— Рада вщухла як один чоловік.

— Нам треба відступати.

Де хто засміявся.

— Куди?

— Через Пляшову!

Не варт би тратити на їх і слів, та все це свідчить про справжній розвиток українства. А про що свідчать масові протести з усіх кінців російської України проти огидного поводження вшеполяків з українцями, що до Львівського університету?

Це не тільки співчуття до своїх австрійських братів, а національне самосознання. І головне те, що під такими протестами підписуються не тільки люди інтелігентних шарів, а й селяне та робочі. Еге, підписувались такі ж таки селяне на поділля, як і ті селяне таврії, безодрадне національне становище яких зневірило п. С. Р.—ка. Коли можлива національна свідомість серед подільських селян, то чом же не буде її серед селян тавричеських? Вони тільки більшої праці над собою та докладання рук потребують. Справа з українським університетом трактується на сторінках часописів всієї західної Європи, а разом і російських і чути не тільки ворожі голоси лементуючих Бобринських, Савенків, Меншикових, а й м'яккі ноти співчуття до окривджених лихими сусідами українців. Нехай Бобринські авес сопрягніе плетуть усякі вісенітніці про германську та австро-венгерську інтригу: разом з словами безглуздої брехні неминуче проходять і проходять і слова правди. І от тепер, почасти і завдяки Бобринським, масмо звернуту на нас увагу всієї Європи. Загальну увагу європейських держав! Невже ж тепер нам, заломивши в страшному роспачу руки, безтямно скиглим: «гинемо! все пропало марно!» В Державні Думі вже лунали голоси за потребу української національної школи і хоч вони лишилися «голосами вопіючого в пустині», але це ж зародок тієї великої, та славетної боротьби, яка має місце зараз в Галичині. Ще більш енергійної праці треба тільки прикласти. Серед нашого українського громадянства все ж таки живе безліч безглуздох і диких поглядів на українство. І на мій погляд на такого роду інтелігенцію треба звернути як мога більше уваги. Зденационалізований український інтелігент, зрозуміло, не почне шукати української часописи, іменно шукати, бо їх ще не так багато, щоб самі підвертались під руку, та до того йому, погано знаючому українську мову, важке буде попереду їх читання і можливо одверне його од їх. Між тим як не як, а в більшості інтелігенції живе глибока любов до краю рідного й народу, це чудове почуття, що закладається з колиски в людину, давно вже оспіване поетами всіх народів, і можу посвідчити на основі власної практики, що коли ви звернитесь до такого інтелігента з розмовою про українство і помалу розвісте морок

Старшина вибухла зістним сміхом.

— А я кажу, що це можливе! гостро повів очима Богун,—хто не вірить, то той переконається... Зробимо три мости через річку...

А болото... сказав Пушкар.

— Через болото гатку проложимо!

Полковники пошпиріли руками животу і реготались, як подурілі.

— Ха-ха-ха!.. Мости, та ще аж три!.. Ха-ха-ха! Гатку через болото!.. Ха-ха-ха!.. Та з чого, коли не маємо ні лісу, ні хмизу?..

— А вози навіщо?! А кожухи?.. Сідла?.. Повсть, енанчі?! Навіщо всі ці річі, я вас питаю?! Поторощені ратища, навіщо?..

Старшина вже не сміялася, а з цікавістю слухала сміливу річ полковника... Прінципально кожен згожувався з цим і вірив у можливість такого плану. А де котрого вже й заздрість починала гризти за серце, що не він видумав.

— Що не кажи, добре придумано! радісно сказав Деджалик,—так, так... Вдасться, їй Богу вдасться!.. От тільки припилювати, то таку ману пустимо в очі ляхам, що аж здуріють!

— То як, пристає панове? спитав Богун.

ідей про сепаратизм, шовінізм, невідповідність загально людському братерству—це в кращому випадку, а то так просто переконань в тому, що українці мріють про відродження запоріжжя та обов'язкове ношення широких штанів та мережаних сорочок, то він вже починає дивуватися з того, як це й досі він так грубо помилково гадав про українство і які справді великі його завдання. Де-кілька розмов з ним, і як що це людина, якій доступні бажання справедливості та добра і яка має досить розуму, щоб зрозуміти вас, то він вже прохає познайомити ширше його з українством, або порадить з яких джерел можна довідатися про це. Праця над інтелігентом, я думаю, діло далеко легше, ніж над селянином. А між тим справа з освідмленням інтелігенції з українством і поширенням його серед неї, є справа найголовнішої ваги, бо раз матимем національно свідому інтелігенцію, то нарід безумовно піде за нею, хоч навіть і несвідомо: одягає ж він тепер несвідомо панську одіжку и вчиться цвенькати по «панському» се б то по російськи. І от панам С. Р.—кам, та й не тільки їм, а й всім свідомим українцям доконечно треба було звернути як мога більш уваги на інтелігенцію. Чому по російських часописах, які виходять на Україні, так мало з'являється статей на українські теми? Я думаю, що не через відмови редакцій в друкуванні їх, а через наше власне недбальство.

Добродій С. Р.—ко каже, що селяне не хочуть української книжки, навіть кепкують і глузують з неї. Можливо, що це й було. Мені ж треплялося цілком инше. Коли селянин готується слухати українську книжку, якась то ніби усмішка пробігає по його обличчю, а ну, мовляв, що то там панич вигадусь, але при перших же прочитаних словах уважність і почуття задоволення заміняє її.

Грамотні та більш сміливі, що не соромляться своїх помилок в читанні при других, беруться самі до читання і настільки захоплюються і самим процесом читання, і змістом прочитаного, що з видимою неприємністю одриваються од книжки. «Як просто та зрозуміло написано»,—казали вони мені про книжки наукового змісту. А як візьмеш, що небудь з белетристики, як наприклад дрібненькі Грінченкові оповідання, то про ці кажуть: «з нашого життя, чимсь рідним та близьким віє від цієї книжки».

Зауважу, що це треплялось мені серед одбитих від свого рідного ґрунту салдатчиною та довгими заробітками по всяких шахтах і заводах. Один бувший салдат оповідав, що коли

— Згода! сказали всі в один голос.

— Амінь... махнув булавою Богун.

— Коли мости почнемо будувати? спитав Кривоносенко.

— Сьогодні як смеркне... Ще одна, панове, увага: нехай наш плян таємницею буде не тільки полякам, але й черні. А щоб успіх був певніший, даю наказ всім поковникам, як найзавзятіше счепитись з ляхами ручним боєм. В діло пускати переважно хлопів, козаків же обмаль, аби порядок був. Тим часом запорожські куріні одводити по троху до річки... Мости будуватимуть самі січовики, а решта лише нехай звозять їм все що непотрібне. Коли ж мости щасливо будуть скінчені, то перш усього перевести половину гармат; за ними лейстровики перейдуть, а вже потім хлопів пускати...

І от з суботи на неділю, почали козаки будувати через Пляшову мости... Насипавши в вози землі, закочували їх у річку, потім зносили й гатили у воду все, що попадало під руку.

— Навіщо то? питала чернь у козаків.

— От дурні—жартували козаки—та ж наші коням немає, а по той бік річки є добрий випас.

Хлопи тільки в потилицях чухались.

— Ото браві ті козаки, бач що придумали!

він був на далекому сході на війні і його закинули серед москалів, то як стрівався бувало в дорозі з переселенцями «хохлами», то завжди бував безкінечно радий землякам. «Згадувалось миле і дороге далеке, стояв би і все слухав, як вони гомонять проміжду себе, впивався б їхньою мовою».

Даси селянинові українську книжочку і вона піде по хатах. Коли взять дві книжочки, однакової приблизно вартості, тільки одну українську, а другу російську, то селянин безумовно скаже на першу, як мені сказав один «дядько» про «Земельку рідну» Пилиповича—«оце книжка, так!».

Так що у себе такого безодрадного становища, яке ввижається д. С. Р—кові на Таврії, я не бачу.

Те ж, що селяне кидаються на піджаки та стараються цвенькати по російськи, цілком нормально, позаяк вони хотять тягнутись за панами і коли бачуть, що ті так роблять, то нормально, що переймають у їх, але таке перевертенство є переходна ступінь, переступивши яку, вони мусять зробитися або ж тим, чого бажають російські націоналісти, тільки до цього ще далеко, ой, ой, як далеко, або ж національно свідомими українцями, що станеться незрівняно швидче, бо такий перехід натуральніш від першого.

Добродій С. Р—ко здійсмає питання про земства, що витратили стільки коштів на російську науку на Україні і йому шкода їх. І я шкодую, тільки керуючись іншими мотивами, тим, що на ці самі кошти можна було б зробити далеко більш, ніж зроблено для народньої освіти при наявності школи національної, бо селяне наші не пробували б і досі в такій темноті, як тепер і мали б більшу любовь до книжки й науки; а те що вже зроблено для науки, те не пропаде з українізацією школи: з яких джерел не добула б людина знаннів, раз вони вже добуті, то й те добре, а тільки знов кажу, що добувай вона їх іншими шляхами, вона б мала їх значно більше.

Мені здається, що листи, надруковані в 23—24 ч. «Снопа» з приводу анкети, занадто вже гостро ставляться до д-ія С. Р—ка. Людина не дуже міцна духом, п. С. Р—ко попадає в справді страшенно скрутні обставини, для боротьби з якими не знаходить в собі сил, а головне далеко закинутий від людей, що могли б дати йому допомогу, підбадьорить його, не чувається, як зневіря закрадається в душу і от тут, не втративши щирої любови до рідного краю і до всього українського, він в розпачу гукає до своїх земляків «щирих українців», питає їх що ж то воно таке, невже й справді

Хлопів пощастило обдурити, але поляки другої ж днини довідались про все. Гурський побоявся лишитись у таборі, перейшов до панів та розповів їм про все.

— От з тебе «вацпане» козак «гожий» — сказав йому Потоцький, — але ті!.. Ті, гірші скажених собак! Тут тобі лижуть руки і тут же пакость роблять!

Звістка про мости дуже розлютила коронного гетьмана і він зараз же вирядив кілька тисяч гусар з Ляндскоронським за Пляшову.

— Треба притиснути цих гадюк, щоб більше не кусались! — шипів Потоцький сам гадюкою.

4.

В неділю в ночі, Бог на помочі,
Будем ся перебивати...
Вози постелим, кожухи стелим,
В воді того не знати.
Ляхи пізнали, всі в шикку стали,
І на нас пильнували.
Всі в поле вийшли, ми теж не прийшли,
Аж понеділка ждали.
А в понеділок відбігли пушок.
І борошна усього;

таке становище усієї України, як у Таврії, він навіть не вірить вже, бачучи перед очима одне лиш погане, що єдесь то краще, думає що то омана, коли пишуть про таке краще, що то просто ідеалізація.

Яка ж зрада в тому, що він не зміг стриматися од зневіря?

А йому кидають в лице: «зрадник» «недостойний син України», замість того, щоб підняти упавший його дух. А пан Оправхата так обурился, що й біблію витяг не сцену, та й цітує: «аще жена твоя не ходить під рукою твоею, одсічи її від плоти твоеї», або «злії младенці твої розібью я о камінь».

Коли кажеш про причини чого-небудь ненормального, що треба поліпшити, то завжди хочеться сказати і про способи, якими можна поліпшити.

Так і тут, зачепивши питання про становище України, коли доходить діло до ненормального, що в йому є, мимоволі зривається слово й про те, яких би засобів треба ужити, щоб позбутися ненормальностей. Редакцією розпочата зараз анкета, продовження якої на мій погляд, було б запитання з боку редакції до читачів, запитання такого роду, як сказав П. Оправхата: «що нам треба робити і яких засобів треба вжити, щоб ожили квітки і рослини наші, приморожені великою зімою»...

Іншому може і в голову не пришло б вжити таких засобів, які можуть бути висловлені з приводу цього запитання, а за наших часів, коли потрібується найінтенсивніша праця від української свідомої інтелігенції, було б не зайвим, щоб вона була завжди з повним запасом такого рода зброї.

Т. Красногільський.

З подорожніх вранінь.

(Замість відповіді на лист д. С. Р—на).

Цими днями я виїхав з великої промислово-заводської місцевості з Катеринославщини до рідного свого села на Поділля. Тут в Катеринославщині різнонаціональний склад людности, в політичній та культурно-просвітній житті різні течії, різні напрямки і змагання. В цій загальній життєвій різнобарвності і певно брешить невеличка течія українська; що раз—

Перебиваєм, та помираєм,

Щаслив, хто вийшов з того.

Тії плавають, до тих стріляють

Ставища заливають,

А других в нетрі в лісі як вепрів

Диких забивають...

.....

Островський літав по всім таборі на своїм воронім; сотник шукав Богуну, але полковник мов у воду впав.

Нарешті Островський здибав його, аж в тім куті табору, де юртовались самі хлопці з жінками, дітьми і цілими родинами. Де котрі навіть коров та овець з дому позабірали, та й хазяїнували мов би в себе на хуторі десь в полтавщині, в тих степових нетрах, куди й нога панська не ступала...

Богун зібрав був навколо себе велику громаду хлопів... Сотник ще з далеку почув його голос.

— А що люди добрі — казав полковник, — чув я, що де хто з вас нарікає на гетьмана, та на старшину... Ой не заслужене те нарікання!.. Нікому і в голову не приходило зраджувати вас, або кидати Гомоните, що ви самі вибились з панської неволі — неправду, добрі люди, кажете! Бо ви не самі вибились, а висвободив і вас посполитих і нас козаків

голос цієї течії чути виразніше і упевніше і цей невеличкий тепер український живчик між загалом ріжнонаціональної людності між нашим обрусілим людом віщує велику, гарну і користну будучність. Переїхав в село віддалене від невеличких міст на Поділлі. В цій селі національної свідомості ніякої, коли не лічити двох-трьох молодих хлопців, що цікавляться українською літературою. З цього боку село справило на мене не миле враження. Але як подивитись та подумати які це сильні фортеці українські оці темні села, то й диву дивуєшся! Селяне всі балакають по українському, жиди, яких є кілька сімейств—по українському, дяк, піп до селян—по українському, агент, що привозить з цукроварні гроші на буряки селянам балакає по українському. В школі навчають по московському, але на це селяне дивляться як на повинність, як на подать, тільки не знають за що її платять.

Побув я кілька днів на селі в українському оточенні, але несвідомому, газет українських не одержував і скучно стало за українським свідомим життям. Я знав що тоді саме йшла боротьба в Галичині за український—університет, що незабаром мають друкуватись листи з висловом спочуття і піддержки нашим закордонним землякам, а тут нічого не знаю, ніби в не замкнутій тюрмі жию. Коли вертався назад в Катеринославщину,—на першій більшій станції мав на думці купити «Раду». На цій станції «Христинівка» недалеко від Умані я завжди купував Раду, як приходилось проїзжати сюдою. Тепер забіг до кіоска. Спитав, «нема, кажуть, зовсім перестали одержувати». Прийшлося повернутись без газети до вагона. Сів і засумував. Коли це входить в вагон невеличкий хлопець з клунком і корзиною і сів проти мене на ослоні. Я спочатку не звернув на нього і уваги, став куняти сидючи. Коли дивлюся хлопчина розязує торбу, витягає з відтиля книжечку творів Шевченка видавництва Яковенка та «Раду». Я як побачив українську газету так і вхопився за неї. Питаю де взяли газету? «Купив у Умані», каже. Розбалакалися дорогою. Питаю чи добре вмієте читати по українському. «А тож»—відповідає. Прочитали перші листи за український університет, про обструкцію в парламенті, про 14 годину промову д. Бачинського, все це підбадьорило мене. Далі почались балачки, розпитування. Хлопець цей—учень уманської городської 4 кл. школи, сам він окінчив 3-й клас, а це—іде в Уфимську губернію до батька, що виїхав з гуртом переселенців з Цвіткова і інших сел на поселення. Виїхало їх 40 сімейств. Іду—каже—до батька на літо, може вернеться в Умань кінчати

один чоловік; а чоловіка того і ви добре знаєте, і ляхи добре знають! Та й увесь світ його знає, бо слава про його йде голосна. Це наш батько Хмель! Він один усих нас визволив!

— А де ж він тепер?—протисся до Богун мордастий хлоп, в якого очі, здавалось, запливли салом,—що ось тиждень мінув, а про його ні слуху, ні духу.

— Що бо ти, братіку, брешеш! Чи ж не бачив ти Хмеля в четвер, як то він з своєю чигиринською сотнею напав на німців, пошаткував на капусту.

— Та який там Хмель? глушливо озвалось кілька голосів, таж то ти сам, пане полковнику, таку штукерію викинув.

— Тю на вас, люди добрі!—удав Богун здивованого,—чи ви часом не пооб'їдалися блекоти; та мене в четвер і у таборі не було.

— А деж ти був? нахабно визвіривсь мордастий хлоп.

Богун спалахнув як сірничок, але... вгамував себе.

— А ти що, старший мій—грубо перепинив хлопца,—що я маю тобі давати відчіт?

— Та ні... налякався той;—але бачите... Ну, а де ж пан гетьман?

— Еге, деж тепер батько Хмель? спитала вся громада як один чоловік.

вчення й буду дбати, щоб не помосковились наші люди в Уфимщині, як побачу безнадійність—повернусь назад в Київщину й буду вчителем на селі». Дуже я здивувався і зрадів, як побачив що цей молодий хлопець (йому 15 рік) свідомий українець. Українське життя знає, як настоящий свідомий українець з великими мріями й гарними пориваннями. Росказував, що їх (слід. укр.) є в тій школі цілий гурток, всі діти селян, що живуть вони в пригородньому селі, щоб дешевше було прожиття, видавали свій журнал раніше «Думку», потім «Запорожця», а тепер «Пробудження» по українському, розповсюджують по селі книжечки. За день нашої подорожі разом, ми поробились ніби давніми товаришами, не дивлячись на величезну ріжницю в наших роках... З'явилась велика і радісна надія на пове, молоде покоління нашого народу!..

П. Кушнір.

На лист д. С. Р—на.

Мушу відповісти панові Р—кові, що «сам народ» не «не хоче», а не дають йому читати українських книжок, часописів і Євангелія,—на що ми й маємо досить численні докази. Опріч урядових заборон, конфіскацій чисто легальних видав (на почті, по волостях і стражниками у селах), іще багато єсть перешкод і гаток через які не доходить до нашого люду рідне слово. Як на одну з головних причин вкажу на відсутність не тільки у містечках і селах, а часто і у повітовому місті,—українського друкованого слова. Нашого ж селянина чи й здепаціоналізованого інтелігента треба іще навернути до свого рідного, вткнути у руки і заохотити купити книжку чи часопис. Крім того розтолковати про користь і вагу того слова. І я більше чим певен (маю і де який досвід), що праця така матиме гарні наслідки. Дивуватись з того нічого, що треба нам братися до таких засобів за для відродження своєї нації, бо ж українська нація двісті років була затуркувана і задурювана—поки не заснула таким сном від якого її треба трясти що єсть сили. Вірю, що наш велетень—народ розбуркається, встане і добуде права, що йому належать як нації. А наше завдання свідомих елементів допомогти йому у тому—і у запровадженню в життя найдрібніших рис національних—бути зразком. Мову взявши у народа перетворити її у горнилі культурного ужитку, додати і повернути туди

— Як то де? Хіба вам сотники не оголосили вчора,—брехав Богун,—що гетьман поїхав на зустріч турецькому султанові, котрий іде до нас з великою потугою.

— А дуже великою? не відставав мордастий.

— Дуже, такою як твоя пика! скипів Богун.

Хлопи зареготали:

— Ого! Як що й справді така велика потуга, то ляхам тоді не переливки.

— Потуга й справді велика, добрі люди, з ханом іде аж триста тисяч яничар!

— Овва! Оце так так!..

Хлопи просто були зачаровані.

— Пане полковнику, то тоді ляхам гак?

— Ще й який гак?.. І на розпід не лишиться!—підбадьорював Богун.

Тут мордастий знов виліз на перед.

— А чого ж он балакають, що татари нас цілком зрадили. А тепер пішли скрізь по Вкраїні загонами і руйнують наші хати.

— А від кого ж ти таке чув?

— Від кого?.. Та як від кого... Чув... Всі он так кажуть... І він повернувся до Богун спиною.

звідкіля взяли. На кепкування з своєї мови ренегатів усякого сорту, починаючи від лакея і кінчаючи інтелігентом тоже-малоросом—не варт і уваги звертати. Кожному із них при нагоді треба давати належну одсіч, себ-то—першу категорію ловлячи на страшенному жаргоні: «не пущають», «пой-тять», «кадась» і безліч інших слів і зворотів від яких вуха вянуть і якими можна користуватись, щоб той «городський» був осміяний присутніми і пристижений його-ж неуктвом і некультурністю. Такі випадки частенько відбивають охоту у того «городського» сміятися з самого себе.

З'явись, що селяне починають з Вами панібратничати, коли ви балакаєте з ними рідною мовою трапляється (було зо мною і чув від других), але не так уже щоб його брати за правило і дуже журитися з цього нема чого, воно відпаде само собою, коли ми виростимо і вб'ємося у колодочки. Далі скажу, що мені здається не до речі з'ясовувати, яку має рачію ідея відродження 30 міль. нації, це значило б, як кажуть москалі «ломиться вь открытую дверь». Не зрозуміло як можна зробитися свідомим українцем не спитавши себе за для чого те все?.. «Живих» українців треба шукати не з вікна своєї господи і не поміж тими, що кохаються у гопаках і виставах, а трохи далі, де галушки з гопаками відійшли уже «в область преданій». Правда, лави таких «живих» українців ще не досить густі, але уже те вселяє надію і бадьорить,—що вони не рідчають, а хоч повагом та густішають. А що свідомість по між селян залазе (через усі гатки і перепони) в найглухіші куточки України, то у цьому теж можна пере-свідчитись, коли слідкувати за рухом. Недавно мені довелося одержати листа з глухого повіту Подільськ. губ., у котрому мене між иншим повідомляють, що на хутора і села того повіту іде по кілька примірників «Ради» і тижневиків. На мою думку факт цей не може не порадувати усіх хто вболіває за рідною справою, бо проміння національного світла знаходе собі шлях не тільки до інтелігентних кругів,—а і до темних забутих Богом гречкосіїв.

Що любителі гопакомедії «не переваривають» україн. мови—то це не дивно, а дивно, що д. С. Р—ко не здолав навіть у власній сем'ї прищепити любов і свідомість до свого рідного! Я знаю сем'ю одного відомого українськ. письменника яка не має і крихти свідомости. Жінка відноситься до Українства вороже, діти (усі з освітою) байдуже. І як курьйоз переказували, що від дітей—ховали що їхній батько українськ. письменник. Зпочатку я не вірив, а коли до-

велось пересвідчитись самому, що діти того письменника ренегати, а жінка ворог українства—обурился! Думаю що, такі письменники, поети (єсть і із них один) і рядові українці, що не здатні виховати у свідомости свою сем'ю—не варті нічого і у загальному Українському рухові значіння їх просто нікчемне. Брати їх за зразок ніколи не можна і не слід, бо поруч із ними єсть українські родини у яких дитвора росте у суто-українському дусі і не піддається ні шкільній, ні вуличній русифікації, через-те що батьки та матері у тих родинах щирі люди і виховання дітей у рідному українському оточенні—поставили собі за мету і святий обов'язок. Озва і честь таким батькам і матерям, що вирощують Україні сві-доме покоління і ганьба й сором тим—які своїми дітьми збільшують лави ренегатів!..

Де які слова, які переказав у своєму листі д. С. Р—ко, бупім-то незрозумілі селянам—мені часто доводилося чути у нас на Полтавщині, і навіть такі слова як «напер» чув у Роменському пов., а «відомий» у Кобеляцькому, від таких селян котрих уже аж ніяк не можна було запідозрити у свідомости. Хоч і поодинокі це факти, але я радів почувши їх, як дитина, бо бачив що і після 200 літнього ретельного витравлювання усього живого і рідного із нашого люду, він усе-ж таки остався тим-же що і був народом Українським.

«Бо не вмирає ..

Наша правда,

Не вмирає воля;

І неситий не виоре

На дні моря поля,

Не скує душі живої

І слова живого

Не понесе слави Бога,

Великого Бога.»

3 газет та журналів.

З дивною упертістю на всі лади повторюють газети безглузду вигадку польської шовіністичної преси про те, що українська преса, а з нею і все українство існує на кошт німецького уряду. Справа „пруських марок“, на які ніби штучно утримується українськ. рух, ця ганебна брехня й провокація давно вже й достойно спростована українською пресою, а й досі вона очевидно цікавить „цікавих“. До таких цікавих органів належить очевидно й поступове Харківське „Утро“, яке надрукувала в ч. 1700 за 15 липня

— І ви, люди добрі, чули? звернувся полковник до всієї громади.

— А чули, озвалось кілька голосів.

— А відкого ж скажіть?

Посполиті мовчали.

— От бачите, які ви не розсудні, вірите таким чуткам, що й самі не знаєте, звідки вони взялись... Брехня то все! То ляхи навмисне такі набрехи пускають, щоб заколот між нами вчинити. Бо вони вже прочули, що сю ніч наш батько вертається до табору і добре бачуть, що силою нас не возьмуть, та й думають—«а ну спробуємо ще страхом!».

Богун говорив надто переконуюче і хлопці зачали хилитись на його бік.

— Правда твоя, батьку полковнику! Прости нам на цей раз за наші не розумні речі, а вже на далі будемо шануватись.

— Бог простить... А тепер вислухайте від мене щирі поради. Коли й на далі хто хочне такі нісенітніці розвозити язиком, то чешіть такого падлюку кілком по голові, а за це і суду ніякого не буде!..

— Спасибі за раду!.. Робитимемо так, як ти кажеш!..

Саме тепер Богун заглянув Островського.

— Що скажеж пане сотнику?

— Важні вісті.

— Ну?..

— Ляхи стоять за Пляшовою... сказав тихо, щоб ніхто не міг почути.

Колиб полковникові хто був сказав, що Пляшова попливла у верх, то він би не так здивувався. Він прикусив зубами верхню губу, так що аж кров виступила.

— Добре... Ідь до мого намету, там зачекай, я зараз... Сеї ночі переправляємось.

— Як?

— На цролом! А тепер гайда.

Сотник від'їхав.

Богун в одну мить змінив вираз лица... Удавав дуже урадованого.

— Люди добрі! маю певну звістку, що скоро повернеться наш батько, можливо навіть і сьогодні... Даймо ж йому докази, що шануємо його і любимо... Зараз звелю викотити вам бочки з горілкою, а коли почастуетесь, то сам поведу вас на Ляхів... Чи згодні?

— Згода!.. Згода!.. З тобою в огонь і в воду! Ти не полковник, а орел! Слава тобі!.. Слава... Слава!..

замітку на тему про ті „марки“. „Утро“ зазначає, що відомости для своєї замітки воно бере з варшавського „Slow'a“, але ж, що характерно для постоунових російських газет, до своєї замітки не дає ніякого коментарія, і цим саме не дає змоги читачеві зрозуміти для чого власне друкує свою замітку.

Ось ця замітка:

Нѣмцы и украинцы.

„Въ Берлинѣ слѣдять съ напряженнымъ вниманіемъ за польско-русскимъ дѣломъ въ Галичинѣ! Слѣдять дѣтельно! Не даромъ германское консульство въ Львовѣ считается въ Берлинѣ „poste de confiance“. И дальше извѣстно, что между германскимъ посольствомъ въ Вѣнѣ и русинской агентурой въ томъ же городѣ, которая издаєтъ нѣмецкій журналъ „Ukr Run“, существуетъ не только духовная, но даже матеріальная, другими словами—финансовая связь. Является публичной тайной, что берлинское правительство употребляетъ значительную часть тайныхъ фондовъ, которые находятся въ его распоряженіи, на поддержку „украинской идеи“: болѣе осторожно—въ предѣлахъ Россіи, а менѣе осторожно—въ предѣлахъ Австрій, гдѣ у него нѣтъ недостатка въ союзникахъ среди тамошнихъ нѣмцевъ. Возвращаясь къ германскому консульству во Львовѣ, отмѣчаю, что хорошо освѣдомленныя лица изъ берлинскаго политическаго міра приписываютъ ему попеченіе объ українскихъ дѣлахъ подъ русскимъ владеніемъ въ то время, когда дѣятельность на австрійской території происходитъ двойнымъ образомъ, непосредственнымъ—анонимнымъ, въ виду Австрій, путемъ прямихъ прусско-українскихъ сношеній и посредственнымъ образомъ—черезъ официальное вліяніе германской дипломатіи на австрійское правительство“.

З нашого життя.

◀ *Справа з пам'ятником Т. Г. Шевченкові.* Священник с. Китайгород, брацлавського п., на Поділлі. І. Кульчицький повернувши в комітет по збудуванню пам'ятника Т. Г. Шевченкові підписний лист з таким написом:

„Наглої и преступной затѣѣ мазепинцевъ не сочувствую, какъ коренной малороссѣ, глубоко возмущенъ, негодую и протестую противъ совершаемаго историческаго подлога, извращения и опоганянія памяти и личности поэта жидо-ляхами и нѣмцами и ихъ глупыми и продажными измѣнниками-сатаниками изъ „Ради“ и „Наукового Вістника“.

Одержавши лист, комітет написав про це подільському єпископові Серафимові, який раніше благословив подільське духовенство збирати жертви на пам'ятник Шевченкові.

На заяві комітета преосвященний положив резолюцію: „Не одобряю неделикатной подписи священника І. Кульчицкаго. Не сочувствую сборамъ на проектируемый памятникъ, онъ долженъ былъ просто возвратити подписной листъ по принадлежности“.

◀ *Музей В. Тарновського.* Директор музею української старовини ім. В. В. Тарновського у Чернігові д. Модзалевський покинув свою посаду. На його місце запрошено відомого в Чернігові художника Ів. Г. Рашевського. Музей з минулого року одібрав субсидію від губ. земства по 1000 карб. на рік і тепер має змогу

І от чернь зачала пиячити... Коли ж повипивали з бочок всю горілку, то тоді забрали коси й кілля, та пішли у бій...

Було це перед вечером у неділю... Дощ, що йшов від самого ранку, трохи став вщухать... Грунт під ногами зробився грузький та слизький, а хлопці пошкочувавши за коліна, холопі з штанів, великими валками брели просто на польські окопи... Підпили, вони лізли, як то кажуть, слютою в очі, а напад їхній можна було порівняти з нападом сарапчі. Їх били, й з ніч змітали кітами, а вони все тислися на перед... Плечама, головою підпірали один одного, а тислися.

Проти хлопів король послав найхоробріші свої гусарські та німецькі повки але чернь розсіяла й вигубила їх в пень... Земля розгрузла і втікати на конях ніяк було. Хлопи голіруч стягували з коней до долу гусар, закутих в панцирі.

Цій бойні здавалось не буде кінця, вже й чернь змучилась і знесилена ледви рухалась. Нарешті Богун затрубив одбой.

Хлопи, вкрай змучені, повернулись до табору і зараз же поклались спати, хто де примостився...

Виплив на серед неба місяць, (бо хмари розігнав вітер), і освітив велику рівнину, заповнену людьми: мертвими, сплячими, й не сплячими... Освітлив своїм промінням і три мости,

прикуповувати цікавіші речі. Так за 200 карб. закуплено малюнки М. Микешина—ілюстрації до „Кобзаря“ Шевченка.

◀ *Історичні назви вулиць.* Серед де-кого з мешканців міста Глухова, на Чернігівщині, виникла думка надати де-яким вулицям історичні назви замість теперішніх, що не мають ніякого значіння. Є. думка назвати вулиці: Шевченківською, вул. Апостола, Гетьманською та ин. Відповідну заяву вже подано до городської управи.

◀ *Запитання про українство.* Міністерство внутрішніх справ, як повідомляє „Русское Слово“, порадило губернаторам українських губерній зібрати й подати міністерству відомости про число всіх бібліотек з українськими книжками, народні часописи, про громадські, просвітні, кооперативні й інші організації, в яких головною мовою являється українська.

◀ *Заборона української вистави.* Миргородський поміщик повітового справника, на полтавщині, заборонив тутешнім аматорам виставляти п'єсу Тогобочного „Мати наймичка“, яка дозволена цензурою і виставляється скрізь. Мотив той, що п'єси цієї нема в списках поліції.

◀ *Про українську мову.* У числі 6 нової земської газети „Извѣстія Волинскаго Земства“ в відділі „Вопросы и отвѣты“, на запитання одною з читачів, чи будуть міститися в „Извѣстіях“ кореспонденції й статті по сільському господарству, кооперації і иншим питанням написані по українському, надрукована відповідь, що немає відповідного дозволу“.

◀ *Подільський єпископ Серафим і українство.* Єпископ подільський Серафим, який саме тепер їздить перед виборами з ревизією, дуже завзято переслідує українство. Складаючи вину за прояви українського національного руху по селях на місцевих священиків, він загрожує їм репресіями. В с. Уляниці, гайс. пов., архирей звернувши, напр., увагу навіть на таку дрібницю, як українська вивіска на крамниці сільського споживного товариства. Побачивши вивіску, архирей перш за все накинувся на місцевого священика: „Чом це у вас на вивісці написано по українському крамниця? у цьому перш за все я виную вас о. настоятель, а про все инше я донесу п. губернаторові“. Те саме робиться й по инших парафіях.

◀ 14 юля в подільській „Просвіті“ відбулась літературно-вокально-музична вечірка з танцями. Реферата заборонено читати. Прочитано оповід. Винниченка „Уміркований та щирий“. Декламовано: „Не призывайте всуе Бога“. Вовк та ягня“, Садовий вишневий коло хати“, „Україна“ (марш), Дуєт „Вечір“. Соло: „Стеліся барвінку“. Хор мішаний: „Ой, зійду я на могилу“, „Ой, на горі василечки сходять“. Гра на піаніно: Елегія Т. Шевченка.

що на скору руку збудували козаки... Освітлив і польське військо, що стояло по той бік річки, очікуючи на козаків, щоб ударити на них, як почнуть переходити.

Освітлив місяць і потомлених хлопів, котрими послугувались як «бидлом» не тільки пани-ляхи, а й свій же брат-козак... Спала чернь на пів мертвим сном, від утоми та тяжких переживань, і ні один з їх не почув і не побачив, як в цівніч, Богун власноручно вишикував козаків, та зачав їх переводити через мало тривкі мости... Сам вів перед і груди його мали пробити три тисячі куль гусар Ляндскоронського... За ним котила піхота частину гармат; за гарматами у слід їхали комонники. А потім уже все військо, розділене на повки.

Ляндскоронський стояв з своїми гусарами на другім боці і не рухався... Він добре бачив, хто перед веде! Впізнав Богуну ще здалеку, а впізнавши, не міг не пригадати собі того, як полковник викував його зімою під Винницею в ополонці... Кров залила лице Ляндскоронському, а жадова помсти роспірала йому груди...

Передні козаки вже були на середині мосту... У Ляндскоронського серце забилося частіше й голосніше; і нараз ним опанував невідомий страх... В очі йому кинулась велика гуца козаків.

Тріо „Ой, що ж бо то та й за ворон“. Хор чоловічий: „Ой, не гаразд запорожці, „Ревуть, стогнуть гори“. Соло „Думка“ і „Огні горять“ і хор балалаечників зіграв попури з українських пісень і т. инш. 29 іюля має відбутися гуляння на новім бульварі.

◀ **Вистава.** 11 іюля сумський український аматорський гурток виставляв у театрі „Швейцарія“ п'єсу „Назар Стодоля“. Місцева російська газета („Сумський Вїстникъ“), висловлюючись досить прихильно про цю виставу, зазначає при тім, що гурток останніми часами відстав од сценічної діяльності, а місцеве громадянство цікавиться українськими виставами, що гурткові треба було б взяти на увагу.

◀ **Аматорські вистави.** 7 іюля, в помешканні Тернівського залізного рудника, в селі Веселих Тернах, верхньодніпровського повіту, на Катеринославщині, місцеві аматори виставляли п'єсу „Борці за мрії“ Тогобочного. У Веселих Тернах взагалі відбуваються переважно українські вистави, які охоче одвідуються місцевою інтелігенцією і селянами. Російська п'єси ставлять тільки тоді, коли заїде сюди яка небудь труппа на кілька „гастролів“. По між одвідувачами українських вистав лунає і українська мова; тут є свідомі українці (є між ними і заможні землевласники), котрі підтримують рідне слово і рідне мистецтво.

◀ У -кум Боришполі, на Полтавщині, 15 іюля гурток місцевих аматорів виставляв п'єсу Розумний і дурень. По виставі хор проспівав кілька українських пісень. На 22 іюля аматори готують п'єси „Назар Стодоля“ й „По ревизії“. Перша вистава дала 80 карб. збору.

◀ „Малороссы“. 14 липня в Константинограді, на Полтавщині, „здійсні любители“ виставляли п'єсу Кропивницького „Невольника“. Людей зібралось чимало. Але грали слабенько, а останню дію повну трагізму закінчили... гопаком! На де-кого з публіки це зробило прикре враження.

З Галичини.

◀ **Андрій Скородинський.** Помер давній начальник канцелярії товариства „Просвіта“ у Львові Андрій Скородинський, який почав свою службу 27 років тому і був тоді єдиним служачим канцелярії т-ва, а згодом, коли справи „Просвіти“ розрослися, завідував цілим штатом служачих, зайнятих листуванням, прийомом членських вкладок, висилкою видань „Просвіти“ і т. д.

◀ **Український будинок в Перемишлі.** Українське кредитове товариство „Віра“ купило в Перемишлі великий шмат землі з

трьома двохповерховими і трьома одноповерховими будинками за 513 тисяч крон.

◀ **Конгрес есперантистів.** В початку серпня в Кракові відбудеться восьмий міжнародний конгрес есперантистів, на якому виступатимуть з докладами і українські есперантисти. В програму входять, між иншим, і національні танці; з українських поміщено коломийку.

◀ **Справедливий поділ.** Із призначеної на галицькі школи суми в 94 тисячі корон Краєвий Шкільний Відділ дав на українські школи (Шашкевича у Гвіздці і ім. Б. Грінченка у Львові) 350 корон, а решту 93.650 кор. розділив між польськими школами.

◀ **Нехтування прав української мови.** В галицьких часописах знов з'являються в великому числі скарги на почтових чиновників, які раз-у-раз чинять прикристи подателям рекомендованих листів з українськими адресами, зрікаються читати по українському то що, хоч по закону вони мусять читати й писати по українському.

◀ **Конкурс.** Головний відділ українського т-ва педагогічного у Львові оповіщає конкурс на малюнок гербового знака, який по новому статуту товариство має право вживати (лев на скелі, архангел з двома мечами і літери У. П. Т.). Герб має бути істотно-вірним. Про подробиці конкурсу можна довідатись в канцелярії товариства Львів, вулиця Мохнацького, 12). Строк подач-малюнків—кінець августу 1912 р. Премія 50 корон.

◀ **Трус у москвофілів.** Серед москвофілів в м. Галичу викликав великий переполох трус, зроблений львівською жандармерією у скількох москвофільських діячів. Власник „чайної руского народу“ під час трусу утік з Галича. Забрано деякі документи і приватне листування.

◀ **Календарь „Просвіти“.** Редактори календаря львівської „Просвіти“ просять купців і промисловців поспішити з подачею оповісток для календаря, бо уже весь майже матеріал зібрано і скоро буде приступлено до друкування. Календарь буде видано в 30 тисячах примірників.

◀ **Вистава в Коломиї.** Від 8 по 18 вересня цього року буде відкрита українська вистава в Коломиї. Наслідник австрійського престолу з дружиною згодилися прийняти протекторат над виставою, а в почесні президенти вистави запрошено голову т-ва „Сельський Господар“ Є. Олесницького, голову українського парламентського і сеймового клубів К. Левицького, представника буковинської України М. Василька, представника промисловців В. Федоровича і Т. Дембицького.

— Чи спинити ж їх з трьома тисячами? проскочила в його голові думка,—але ж це неможливе! Коли їх не спинила річка й болото, то...

В цей мент козаки счинили страшенний крик, і не чекаючи поки вистрілять поляки, пальнули з гармат та рушниць по гусарах Ляндскоронського...

Полякам подвоїлось в очах; не знати які їм привиділись страхи. Бо гусари не зробивши навіть ні одного стрілу, чкурнули в рості...

Ранок прийшов... Комонники всі вже були по той бік і більша половина пішениць також.

Туман затягнув сірою вохкою наміткою весь табір і хлопів нічого не бачили...

Не був то звичайний день, а було велике свято, «Петра й Павла». Хлопи перебірались в чисті сорочки. Баби порозводивши вогні, варили чоловікам у казанах снідання... Довгими лавами стояли великі вагани, трохи менші од корит, повні галушок з салом, та гречаної соломахи... Сем'ї, що і у поході не хотіли занехати предківського звичаю, ще з вечора подіставали у обозного осаула пшеничного борошна, а тепер місили «мандрики», маненькі плескати хлібчики з сиром... Дівчата ськали в головах парубкам, котрі вже встигли показатись.

Було багато й таких, що ще любенько собі почивали і в їх сонних уявах, Бог знає, які марились роскоші...

А тимчасом кухарі в паланочних куховарнях заходились біля обіду. У таке велике свято всі мали розговлятися разом.

В велечезних у кілька обхватів, казанах—кипів борщ; в трохи менших—варився кісіль. На залізних вилах смажилось й цеклось цілими шматками м'ясо... З під наметів викочували бочки з горілкою; ставляли їх у ряд, а біля бочок—цілі купи коряків—щоб не було задержки.

Ранок починався так гарно! Ось і сонце вище підбилося в гору і в одну мить під його промінням зник туман.

Аж тепер хлопам здалось дивним, чому це в таборі так просторо стало і нігде не видно козаків.

Коли це в тім боці, де протікала Пляшова, счинився галас... Велика валка хлопів бігла відтіля.

— Пробі!—репетували вони ще з далеку—рятуйтесь, люди добрі, хто може! А ні одного козака немає в таборі, чисто всі повтікали!

Який же то лемент по сих словах счинився... А переляканий всіми опанував, що хто що держав, то так і кинув об землю.

— Зрада!.. Зрада!..

Для виставочних плакатів дасть свої малюнки гуцульських типів В. Розвадовський, який їздив на студії в Гуцульщину. По його ж малюнках буде виготовлено дипломи для почесних гостей, похвальні дипломи для експонентів та пам'ятка наслідникові престолоа.

Виставка призначена головним чином для предметів домашнього виробу. Тепер готують до вистави свої вироби: Марко Мегеденюк, патріарх гуцульських різбарів 73 років, учителі різбарської школи в Вишніці В. Девдюк і В. Шкрібляк, Микола і Федір Шкрібляки з Яворова, Н. Рибичук і Ф. Яношук з Косова, І. Семенюк з Петеніжина, брати Прхніцькі з Косова, М. Бабчук з-під Вишніці, В. Копичук, М. Маркевич (кошикар) і багато інших.

В. Федорович з Вікна коло Грималова і ткацьке товариство в Глинянах пришлють свої, артистичні роботи, килими, „Промисловий союз“ в Вишніці і „Краєвий Буковинський Базар“ в Чернівцях—всієї вироби домашнього промислу, проф. І. Левинський—керамічні вироби в гуцульському стилі (фабрика у Львові), т-во „Доставка“—церковні предмети, т-во „Труд“—жіночі убори в народнім стилі і багато інших товариств. Виставка була призначена на цей місяць, але її відкладено на осінь для того, щоб краще підготуватися і зібрати більше експонатів.

3 Буковини.

◀ *Зріст населення.* За останнє десятиліття число поляків на Буковині зросло на 35 проц., тим часом як приріст українського населення—всього 2½ %. Тепер можна помітити, що серед нових чиновників, яких призначають на високі посади в Буковині, є багато поляків.

◀ *Закриття москвофільського товариства.* До нового шефа краєвого уряду Буковини вдалися були москвофили з різними проханнями і запевненнями що до своєї лояльності. Однак, трус в товаристві москвофільських студентів „Орель“ викрив деякі компромітуючі документи і товариство закрито.

◀ *Смерть Євгена Семака.* Помер автор історії „Руської Бесіди“ в Чернівцях, член-фундатор і голова „Народнього Дому“, автор шкільних підручників і діяч національного виховання Євген Семака.

3 поля літератури й науки.

◀ *Картина І. Рєпина.* Нова картина І. Рєпина з життя запорожців „Чорноморська вольниця“ особливого успіху на передвижній виставці не мала. Сам артист-маляр пояснює це тим,

Жінки голосили... Кожда хапала, що зловила в руку, гейби під час пожежі, і... або бігла наперед своїх очей, або ж чіплялась чоловікові за поперек, чи за шию, та так і заглякала. А тут ще й худоба підняла ревище.

Та ось хтось опам'ятався і запитав тих хлопів, що принесли таку страшну звістку:

— В котрий бік подалися козаки?

— Туди! махали ті руками.

— Таж там річка!

— Еге!.. Хіба не знаєте, які вони мудрагелі!.. Помогли ратища та й утікли!

— То біжім за ними в наздогін!

Цей заклик кожного привів на половину до пам'яті; і старі й малі побігли до річки, хоч туди й не близький був шлях. Покидали й бранців, і скарби награвовані у панських замках, і свої власні манатки... Одну душу в голім тілі хотіли спасти.

Коли ж добігли до річки і побачили всіх козаків по той бік, то й собі кинулися просто до їх.

Страх їх посліпив: нічого не бачили й не чули. Перед носом у їх були мости, а вони бігали понад берегом та ламали руки. Інші опукою лізли в воду, цілими десятками разом, стукалися лобами і тонули...

що картина ще не була як слід оброблена і він її виставив тільки зважаючи на прохання товаришів; окрім того виставочні залі не дають потрібної сили освітлення. Тепер І. Рєпин значно переробив картину і постаті запорожців, зброя і одяг зробилися виразніші й кращі.

◀ *Археологічні дослід.* В свій час в „Раді“ багато писалося про те, що в колишній столиці гетьманській, тепер м. Батурині, на Чернігівщині, гине багато археологічного матеріалу і на нього ніхто не звертає ніякої уваги. Тепер, як повідомляють „Раді“, звернуло свою увагу на Батурин, і його українську старовину московське археологічне товариство і посилає туди археолога І. Степелського для дослідів археологічних. Крім Батурина п. Степелський має робити такі самі досліді й в інших містах на Полтавщині і Чернігівщині, особливо в Лубнях, де тепер часто знаходять підземні ходи побудовані Вишневецькими і католицькими манахами, бернардинами. Ці підземні льохи і тайники почали тепер провалюватися в Лубнях і в них, в мурах, знаходять багато кистяків. Ходить чутка, що Ярема Вишневецький залишив в цих тайниках цілі скарби.

Очевидно, що все, що буде знайдено цікавого з археологічного боку в Батурині і Лубнях, перейде в руки московського археологічного товариства. Це—доля майже усіх цікавіших археологічних знахідок на Україні.

◀ *Археологічні розкопки в Ольвії.* Розкопки цього року в некрополі колишньої Ольвії (тепер с. Парушино) дали зразу коштовні з археологічного боку знахідки. Між иншим, знайдено: орнаментований вінець з слонової кости; золоті жіночі прикраси, на зразок виноградового грона; срібну тарілочку і т. инш. Дуже цікава грецька ваза з рисунками старо-грецької міфології, особливо тут гарні постаті богів Аполлона і Артеміди. Знайдено трохи грецької зброї, стріли; веретена і т. инш.

◀ *Цікава знахідка.* При роботі над поглибленням херсонського порту найдено на дні порту запорожську зброю—шаблю й списа. Шабля—тонка з дуже доброї криці, з важким свинцевим держалом, оздобленим орнаментами XVII і XVIII віків. Хрестовина шаблі зроблена в формі драконів. Коли б не землечерпалка—шабля й досі лежала б на дні Дніпра, біля входу в Кошову.

◀ Вийшло число 17—18 хліборобського часопису „Рілля“. Зміст: До читачів. Хроніка. Пробне поле і наші врожаї П.—А. Т. Про одну шкодливу комашку на хлібах.—Агроном. Ящур або слинівка у скотини.—Ветер. В. Д-ко. Молочарське т-во „Лас“ у Києві.—А. Іюльські рокити не пасіці.—О. Селянські права та закони. В. Яворський. Хозяйські поради.—Старий хлібороб. Як боротись з польовими гризунами.—Гриби. Про гуртовий продаж хліба.—А. Силенко. Народа по кооперації.—Зосіма. Як лучче?—М. Тавіжнський. Що пишуть другі. По Україні. Про діяльність

Надаремно козаки кричали їм очунятись, надаремно митрополит Іосаф хотів божим словом якийсь лад зробити...

Богун побачив яке лихо коїться і виїхав конем на гатку:

— Тихіше бо, дурноголова челядь! кричав до їх на весь голос,—не товтите як вівці! Гляньте трохи в бік, то побачите, що є мости... Переходьте всі по черзі!.. Ніхто не думав вас кидати!..

Аж це Богунові слова заглушив гарматний гук... Поляки ударили з гармат по покинутім таборі.

— Ой, певне ляхи догадалися, та вже й хазяїнують! скрикнув Богун.

Тут він обернувся до Джеджалика:

— Зараз же переправити назад три тисячі черкасців, нехай заступлять полякам дорогу!

Тимчасом хлопці нарешті натрапили на один міст і сунули цілою валкою. Міст розгрусся, а хлопці стали тонути.

Богун скаженів, що виробляє чернь:

— От череда овець!.. А нехай вас чума забере, всю справу спаскудять!..

Він знов став кричати хлопам, щоб були обачніші: і благав їх і лавав. Ті ж нічого не чули, лізли на мости, спихали один одного і гинули як мухи в осени...

земств та товариств. Запитання і відповіді. Година і ціни на хліб. Оповідки.

Вийшло 26 ч. селянського часопису „Світова Зірниця“. Зміст. Земство й дороги, Зозулінська земля (оповідання. Далі). Насіння й сімба (Бесіда агрономического старости з хлібороба)— П. Різник. Зайві гроші. До справи районів—І. Яшук. Чутки з світа. Письма з села. Від редакції. Відповіді редактора. Оповідки.

Вийшло число 21 популярного українського тижневика „Засів“. Зміст числа такий: До читальників.—По світу.—Українське життя.—З закордонної України, В. Л-ка.—В степу, В. Алешка.—„Мов би молотом“. Костя Гай-Шкоди.—Лущіння стерні, агронома В. Ковалю.—З кооперативного життя, І. Мартиненка.—З народної творчості, Селянина.—Дописи. В особливим повідомленні „До читальників“ редакція „Засіва“ пише: „По ріжним обставинам „Засіва“ в цю ми не випускали. Найголовніше ми чекали допомоги від нашого заможнішого громадянства, бо власні кошти вичерпали. Але даремно чекаємо: громадянство мовчить... Повідомляємо наших читальників, що в місяці липні (юлі) часопис вийде два рази, а з авгу́ста місяця виходитиме по-тижня, кожну п'ятницю“.

Український музично-драматичний гурток в Іркутську. Місцеві українці виробили статут українського гуртка „Громада“ і подали його на затвердження іркутському губернаторові. По статуту гурток має право держати бібліотеку, впоряджати вистави, концерти і інші.

Соломея Крушельницька. Дирекція Імператорського Маріїнського театру в Петербурзі веде тепер переговори з відомою українською оперною артисткою Соломеєю Крушельницькою, запрошуючи її на постійну службу в трупі театру. Поки що переговори ще не скінчилися, бо артистка не згодується на ту плату, яку їй обіцяє дирекція. Як ще переговори скінчатимуться успішно, д-ка Крушельницька виступатиме переважно в партіях Вагнерівського репертуару й співатиме російською мовою.

Іван Алчевський. Відомий український оперний артист, д. І. Алчевський, як тепер виявилось остаточно, співати більше в московському великому імператорському театрі не буде. Дирекція не згодилась на ту плату, яку д. Алчевський хотів, і тепер дальші переговори припинено. Артист буде мабуть, співати в паризькій Grand Opéra, де він співав раніше.

Україна за часів цариці Єлисавети. Проф. М. Сумцов умістив в „Юж. Кр.“ за 17 липня таку замітку: На недавно закритій виставці „Ломоносов і часи Єлисавети“ був одділ присвячений Україні, і на днях вийшов його опис, в формі, XVII-го

випуску каталога. Опис склав і редагував проф. Д. Багалій. Складається з трьох відділів: 1) Статті проф. Д. Багалія „Малоросія в царствование Императрицы Елисаветы Петровны“, 2) статті архіваріуса харківського історичного архіву Е. Іванова—„Обзор документов харьковского исторического архива, относящихся к гетманству гр. К. Г. Розумовского“ і 3) реєстр предметів з українського одділа. (рукописи, портрети і ин., всього 265 номерів).

Проф. Багалій в невеличкій статті дає начерк тієї видатної ролі, яку грали при дворі Імператриці Єлисавети з гр. О. Розумовським на чолі, і великої прихильності до них, особливо до останнього, цариці а через нього і до всієї України. Під час мандрівки по Україні цариця в Києві голосно заявила: „возлюбил меня, Боже, такъ царствуй небесномъ, какъ я люблю сей благодатный и незлобивый народъ“. При Єлисаветі на де-який час було дано народові де-які полегшення.

Велика змістовна стаття Е. Іванова знайомить з одним з тих скарбів, якими посідає Харків, про який багато й не знають, з харківським історичним архівом. Досить сказати, що справ за часів К. Розумовського більше 7000 №№. Д. Іванов дає короткий огляд по таких відділах: 1) документи про гетьмана Розумовського, 2) справи військового урядування 3) цивільні справи, 4) уголовні, 5) справи фінансового урядування, 6) адміністративні, 7) справи відносин суспільних верств. По всіх відділах червоною ниткою проходить один лейт-мотив—не автора, а самих справ,—занепад народу й краю, корисливі інтереси старшини, пригноблення й руйнування простого народу, безконечні скарги, втікачка, грабіж.

На Україні в цей час жилося не легко: багато справ про „бѣглыхъ малороссянъ“, про надмірні побори натурою і грошима, про руйнуючу повільщину (поставка у військо волів), про постої і насильства військових чинів, про скуповання і грабунок поміщиками козачих земель про часті мандрівки з проханнями до Петербургу, про голодування, пожежі то що. На всю Україну була тільки одна пожарна машина, та й то придбана Розумовським для свого дому.

М. П.

Гастролі М. Заньковецької й справа заснування в Харкові постійного українського театру.

Кілька днів тому закінчилися гастролі славутної артистки М. Заньковецької в трупі п. Сабініна...

Мов метеор ясний з'явилася вона в нашому Харкові— всіма забутому, всіма занедбаному, покинутому на поталу метким «гешефтмахерам»—антрепреньорам Гаркунам-Задунайським... Сидять вони давно вже в печінках у харківських

— Гей, милостиві панове ляхи! Помилуйте!.. Згляньтесь на Бога!.. ми не козаки, а ваші ж підданці, хлопці!

Та не слухають поляки... Прийшла їхня черга відомститись українцям за Пиляву... Чешуть чернь по головах шаблями, як ото буває хлопчачі кійками будяки на громадській толоці. Топчуть кінями: слабих і здорових, ранених і убитих... Топчуть чоловіків і жінок.

— Змилюйтесь панове-ляхи, ми мужики з черні!..

— Не будемо жити тих, що косябли грабували!— неслося їм у відповідь.

Гусари захопили в козацьких окопах двадцять вісім гармат та велику силу пороху й куль... Гармати тут же набили і почали палити з них у мужиків.

Жовніри крім гармат багато захопили прапорів, а в наметі Хмеля—скриньку, у якій було тридцять тисяч талярів...

Саме тоді як поляки жакували козацький табір та винищували беззбройну й безборонну чернь, три тисячі кінних козаків черкаського повку, під отаманованням сотника Островського, переправилося назад через напів розвалений міст. Вони залягли невеличкий пагірок, поклали своїх коней і почали обстрілювати поляків...

В польський табір прибігли бранці, котрих покидали хлопці. Вони розказали, що діється у козаків.

— Божа воля така!—с крикнули жовніри і посідавши на коней, сипнули з усіх боків у козацький табір.

Останній тиждень вони мало не мерли з голоду, і коли ускочивши у козацький табір, натрапили на всі ті страви, що готовили хлопські кухарі на розговини, то жовніри про все забули.

Мерщій позлазили з коней і кинулись до козаків. Були такі голодні, що навіть порядку в наїдках не пильнували: хто кісіль тьопав, а хто борщ; а инший—м'ясо з кісільом...

— Ой Господи! виривались з їх грудей зітхання,—даремно ми нарікали на тебе! Бо ти не забув за нас... Ми вже з голоду мерли, а ти в один день послав нам стільки їжі... і хліба і м'яса, печеного й живого...

А м'яса й справді було багато в таборі, як що взяти на увагу, що по стайнях стояли череди: овець, биків, свиней та коров... Було й коней багато окульбаних—тільки сідай і женись за хлопцями.

Піші жовніри так і зробили... Половина їх кинулась жакувати козацький табір, а решта посідавши на коней, погналась за хлопцями... Ось вже на п'яти наступають черні... Врізались в самісіньку гущу хлопів...

українців оті панове Гаркуни, доїли вони до живого їм своїми «ежедневними представленнями на русско-малоросійському язикѣ», своїми «богатїйшими» репертуарами п'ес «собственного издѣлія» з неодмінними «хорами» й танцями... І болить, дуже болить справжньому українцеві признатися у тім, що принижена сцена українська, що зведений театр український на нівель, що в йому шукають тієї грубої й елементарної розваги, яку належить діставати в шантанах та цїрках... Тяжко про це говорити, але ж мусимо констатувати цей сумний факт (у який раз!), мусимо признатись, що це так... Антрепреньори Задунайські за довгий час звили собі тепле кубелечко в Харківі, вони знайшли собі відповідний для своїх вистав темний, вохкий, надто небезпечний з гігієнічного боку куток (театр Грікке) і жодного сезону не буває, щоб у цьому театрі не осівся хтось із них і не спробував безоглядно брехливими рекламами приваблювати на свої вистави ймовірну публіку...

І мають успіх, мають справжній «матеріальний», розуміється, успіх. За довгий час свого періодичного гостювання в Харківі, ці антрепреньори (вони ж і майстри численних «драмъ въ 5-ти дѣйствіяхъ», — бо як би там не було, а за свою п'есу не треба платити авторських), ці, кажу, антрепреньори виготовляли, виховали собі публіку, здеморалізувавши її, принизивши її, естетичний смак, прибавши в її всяке розуміння справді прекрасного...

«Малороссы» й просто собі люди з Холодної гори й інших «окраїнъ» одвідують ці вистави й дають добрі збори антрепреньорам. Правда, трапляється часом, що й цим дуже скромним й непереборчивим «цінителям» обриднуть всякі «Хмари», «Загублені долі», «Нещасні кохання» й інші, тоді... думаєте, що панове антрепреньори змінять репертуар, — зовсім ні, тоді вони розбавлять свої вистави «разнохарактерными дивертисментами», а вже коли й це не зарадить лихові, вони, недовго думаючи (о, на вигадки то геніяльні люде, ті антрепреньори!), до «Хмар» як водевіль додають «русскую» оперету «Гейша» або впорядковують «большой маскарадъ съ призами»... А скажіть, кому з вас нехочеться піти на маскарад та ще чого доброго взяти у нагороду за своє вбрання золотого годинника?...

От же такими і всякими іншими засобами зуміли керманічі численних «руско-малорусских», а то й «руско-малорусско-украинских» труп знайти для себе можливість осісти в Харківі і сказати «зась» українському населенню Харківка. Що правда, по за театром Грікке українські вистави одбува-

лися й одбуваються в Харківі ще й в інших місцях, напр., у «Народному Домі» й у «театрі робочих», але ж хоч і стоять там на чолі справи театральної часом і свідомі українці та вистави там бувають не так часто (тільки по неділях) та й ходити треба аж на край міста...

Серед таких обставин, при повній відсутності такої трупи, яка могла назватись просто українською трупю, яка б репрезентувала як слід українське театральне мистецтво і давала б місцевим українцям змогу вітатися справжнім рідним театром, серед таких обставин, кажу, з подвійною радістю, з величезним ентузіазмом зустрічаєш навіть звістку про те, що «в Харків має прибути на гастролі славна й заслужена діячка української сцени М. Заньковецька»... І от звістка справдилась — Марія Заньковецька приїхала в Харків, приїхала на гастролі... Правда приїхала до трупи п. Сабініна, якій ще геть-геть як далеко до доброї української трупи, але ж приїхала справді і скрасила непривітне, буденне життя харківських українців.

М. Заньковецька виступила в п'есах «Глитай або ж павук» — Кропивницького, «Чорноморці» — Кухаренка-Старицького, «Брат на брата» — Грицинського, «Жидівка вихрестка» — Тогобочного, «Дві сем'ї» — Кропивницького, «Не так склалось як ждалось» — Старицького й «Лиха іскра поле спалить, сама цезне» — Тобілевича.

По гастролях у Сабініна М. Заньковецька виступила ще й у «робочому домі» в п'есах: «Безталанна» — Тобілевича й «Доки сонце зійде, роса очі виїсть» Кропивницького. У всіх п'есах М. Заньковецька, як і треба було сподіватись, дала чудові зразки високо художньої гри. Як і раніш, у дні своєї найбільшої слави, світової слави, так і тепер чарівна гра геніяльної української артистки захоплювала всіх присутніх... Образи й постаті утворені Заньковецькою не забуваються ніколи, але ж коли бачиш її у друге і в третє в тих же ролях, ті постаті набірають все нового й нового значіння, більшої сили й глибини. На мене, коли я 10 років тому, дванадцятилітнім хлопчиком бувши, у перше побачив Заньковецьку на сцені, вона справила незмірно, безмежно велике вражіння. Це було ще тоді, як український театр скупчувався в єдиній дійсно розкішній трупі М. Кропивницького, коли разом виступали М. Заньковецька, Затиркевич-Карпинська, М. Кропивницький, М. Садовський, О. Саксаганський, коли вистави одбувалися не десь на краю міста, а в великому міському театрі (де міститься тепер міська драма). Не зможу забути

Поляки обступили українську залогу з усіх боків... Першими кинулись лави панцерних... Козаки одстрілювались поки було можна, а потім поскидали довгими ратищами з коней передніх гусар та вдарили в шаблі. Січа була люта і багато полягло в ній козаків. Поліг і митрополит Іосаф, проткнутий наскрізь двома ратищами...

Минала година, друга, третя... Та либонь вже і четверта на сході... З трьохтисячної залогі лишилось може триста, та й ті всі були переранені та покарбовані. На пагірку вже лишатись далі не можна було, та й по що? — головне військо з певністю вже на кілька миль встигло відійти від Берестечка і поляки хіба б вітер засідлали, то може тоді його догнали б.

— А ну пани товариші! гукнув сотник Островський серед великої січі до своїх козаків, — спробуймо пробитись!.. Військо вже врятували, а тепер не вадило б і свої голови винести звідси цілими... Приготуйсь!.. В той бік!..

Показав він шаблею на річку... Козаки сіли на коней.

Пішли на пролом, у слід за своїм сотником, котрий мов той байкарський лицарь, шаблею розколов ворожі лави, гей би клином — дерево... Але сили були не рівні, і через це в козацькій атаці все було: і напад, і оборона... Їм заступали шлях все свіжі й свіжі ворожі лави. Рука вже ледви зво-

дилась із шаблею. Аж тут українцям стали в пригоді їхні коні... Їх карбували шаблі, шматували кулі, глушив гук пістолів. Нещасні, розлучені звірята не витримали сього пекла: поставали на задні ноги «дуба» і... понесли... Гризли зубами, били копитами всякого хто лиш попадався їм на дорозі...

Таким робом пробились українці з того живого ланцюга в який їх було закували поляки лишаючи по зад себе свої й чужі трупи.

Ось і Стирь; шубовстнули просто на конях у річку. Попливли окрашуючи воду в брудно — кривавий кольор, бо з їх ран цебеніла кров і то той козак, то другий, поцілений кулею з берега, падав мертвим... Допливли до невеличкого острівця, а тут знову засіли, щоб зробити перепочинок. Але поляки на човнах і на конях, гналися у слід за ними і за пів години обложили українців у друге... Поляки наступали, а українці боронились.

Так було до смерку...

Між тим чернь вже була вирубана в пені. Поляки полюбляли навіть ранених та недужих, і тільки невеличка рештка з трьохтисячної залогі, що боронилась на островці, більшою була у поляків на оці. Через осоку та лепех не видно було, чи багато їх там, але стріляли на поляків без

того часу, не в силі забути тих чудових хвилин чарівної втіхи-насолоти од натхненної гри Заньковецької...

В оці дні її останніх гастролів у Сабініна я знов (через 10 років) пережив ті ж самі хвилини великого задоволення, насолоди, більш того, хвилини справжньої радості, що бачу Заньковецьку на сцені, справжнього щастя, що у нас українців в особі Заньковецької є великий, я сказав би, незмірно великий національний скарб...

Сказати правду, йдучи на першу гастроль Заньковецької, я боявся, що буду розчарований її грою, в мені папувала неймовірність—чи ж гратиме вона так як то колись було?.. Але вже після першої гастролі я переконався, що Заньковецька ще не втратила сил, не втратила того вогню святого, що запалював, захоплював глядачів...

У всіх п'єсах грала вона чарівно, у всіх п'єсах зустрічали її на сцені й проводили зі сцени цілим вихром оплесків і силою квіток...

Я вже не боявся, що сучасна Заньковецька зіпсує враження колишньої Заньковецької—обидві вони злились в одну могутню постать славної артистки. І коли вітали її на сцені як велику артистку, коли я впивався її грою, моє серце сповнялося гордістю, що то вітають так гаряче й щиро справді велику, а разом із тим і найголовніше українську артистку... З погордою дивився я навкруги, вдивлявся в глядачів, серед яких були не тільки українці, а й росіяне й поляки і усім мов би хотів сказати—«Заньковецька? То наша Заньковецька, то та Заньковецька, яка уславилась на весь світ, яку запрошували перейти на російську сцену, пропонували ще більше славу, честь і гроші... Це та Заньковецька, яка все ж таки не спокусилась на принадні пропозиції й лишилася на рідній сцені»...

Так я радів в театрі... А йдучи до дому, я міркував про інше. Мені згадувалися газетні звістки про те, що ніби Заньковецька вже більше в Харків не приїде. Звістки ці мене дуже непокоїли і мені не хотілось, щоб вони були правдиві. Разом із тим пригадувалися мені ще й інші звістки—звістки про те, що Заньковецька разом з іншими артистами та діячами надумалась заснувати український театр, постійний український театр і навіть художній... Ці звістки мені були миліші за перші, і я хотів, щоб вони справдились... Такими думками і мріями захоплена була й інша молодь українська у Харкові. Побували у Заньковецької. Розповіли їй про свої міркування, про заміри де-яких поважніших харків'ян про-

хати її лишитися у Харкові, зібрати труп, законтрактувати якийсь театр, запросити О. К. Саксаганського теж взяти участь в цій справі й бути в трупі за орударя... І М. Заньковецька згодилася. Вона спростувала замітку якось то досужого репортёра ніби більше не приїде в Харків і радо згодилася взяти найближчу участь в справі...

О. К. Саксаганський також згодився стати на чолі справи як режисёр.

Тепер лишається харківському громадянству влаштувати найголовніше—фінансовий бік справи, дістати грошей, знайти помешкання й т. п. Харківське т-во ім. Квітки-Основ'яненка бере як найближчу участь в справі заснування в Харкові постійного українського театру. Вже обібрана комісія, яка має дбати про це, яка має в деталях обмірковувати справу й зробити доклад товариству. Комісія клопочеться зараз, щоб законтрактувати якийсь вільний театр й зібрати як найповидче труп. Коли й далі справа піде гарно, у вересні прийдуть Заньковецька, Саксаганський і з свого боку допоможуть знайти артистичні сили для нової театральної справи.

Вся справа залежить тепер од самого громадянства: коли воно дійсно стане до праці над утворенням театру, харків'янам не доведеться більше ходити на вистави у театр Грікке й замість українських п'єс, дивитись «Гейш» усяких.

То ж пильнуймо нової справи, заснування справжнього театру українського в Харкові на часі, подбаймо, щоб театр той заснувався справді, хай це не буде спочатку щось величне, починаймо з малого—але ж згодом ця мала будівля виросте в справжній, що малюється лиш в мріях український художній театр.

Є. С-к.

Український стиль у Харкові. Наші гласні.

Останній час нашому місту заталанило. Після того, як у р. 1909—10 непомітно біля його збудовано було 3½ поверхову кам'яницю селекційної станції в українському стилі, а в самому місті торік двохповерховий дім п. Бойка, де оздоблення внутрішнє має бути теж стильовим, сей рік визначається вже цілою низкою різних будівель нашого стилю.

— Вмерти!.. к чорту ляхів!.. озвались всі козаки як один.

— Добре!.. Йй богу по козацьки!.. А тепер хлопці, може з вас хто має золото, каміння-самоцвіти, корали жемчугові; пока-зуйте лядському послові, та й жбурляйте у воду! Нехай знає, що нам життя не дороге, бо багатства марні нас не манять! Козакові одна воля тільки й дорога!.. За волю козак і кров свою кров свою пролле! За волю й незалежність і головою своєю наложиться!..

Здивований польський посол подався назад... Коли передав Потоцькому відповідь козаків, то гетьман ще дужче розлютився і туж мить вирядив на островець дві коровги Радзивилового повку.

Вже давно смеркло... І от запаливши смолоскипи, жовнірі побрели у воду. Сам король зацікавлений всім цим, виїхав на коні до річки подивитися на видовисько, котрого ще в житті не бачив...

Українцям нікуди вже було боронитись, пороху в їх не лишилось ні дрібки... Одначе коли гусари зблизились, то обгоженці першими напали на їх, та так завзято, що поляків згинула піла сотня, доки їм вдалося перебити тридцять козаків...

Зостався одним-однісінький козак—сотник Островський... Шабля його вже давно була поторощена і він, порубаний та постріляний, боронився простою косою.

перестану. А ті хмарою нависли над берегом. Очима, налитими вщерть зненавистю ли козаків, але добувати їх боялися іти, хто ж зважувався, то той ішов на певну смерть.

Видовисько починало бути цікавим, бо Потоцький не бувши у силі перемогти жменьки козаків—послав до їх посла.

Посол нап'яв на ратище білий прапорець і підплив човном до козаків.

— Пан Краківський дивується вашій хоробрості—сказав він—і радить вам здатись...

Козаки мовчали, але ось за всіх озвався сотник:

— Перекажи пану Краківському, що він не має чого дивуватися нашій хоробрості, бо ми ж знаємося не від сього дня... А хіба ми не були хоробрі під Корсунем та Пилявцями?

Посол вмовляв козаків здатись.

— Ні, панове-ляхи!—перепинив його сотник—дуже ви помиляєтесь, коли думаєте, що ми поласимось на життя яке ви нам даруєте!.. Чхати нам на життя коли немає волі. А вами, панове-ляхи, і вашою приязню гидуємо... Тпху!.. Тпху!..

Посол стояв і справді мов обпліваний, та лише від злості кусав губи.

— Гей, хлопці!—звернувся сотник до всіх козаків,—хочете вмерти за волю, чи віддатись на ласку ляхам?

Перше місце займає звичайно гучна справа будинка міської художньої школи, стиль якої став метою російського конкурсу й багатьох фахових та «дядьківських» балачок прилюдних та приватних. Сей будинок, як відомо, будується з премірованим фасадом п. Жукова;—його тільки трішки змінено порівнюючи з конкурсним проектом, але всі подробиці й догляд за будівлею доручено тому ж таки авторові. На жаль ґрунтовний план будинку вироблявся для зовсім іншого стилю й тому фасад Харківської академії малярства мусить мати ті самісенські хиби, що й гмах Полтавського земства; поки що се—очевидно для багатьох зразків сучасного українського стилю є «Ахіловою п'ятою»: неможна ж безкарно на ренесансовий плян нап'ясти українську свиту, а хоч і кожух... Отже, конкурсний проект п. Жукова з де-яких принципів нас не міг задовольнити, проте безпосередня участь автора (людини безперечно талановитої) в самій будівлі мусить дати принаймні щось суцільне та оригінальне, бо тому може спріяти ще й чималенька асігновка (поверх 10000 р.) на оздоблення фасадів.

Тим часом будівля сього гмаху посувається досить поволі: ще торік був готовий весь підмурок, а за ціле літо вимуровано лишень до перших сволоків. Серед порадників будівничого комітету приймає участь наш земляк маляр С. Васильківський, але крім його та автора фасадів других прихильників українського оздоблення комітет той не має й тому становище їх не завжди легеньке...

Оповесні на Катеринославській вул. почато було будівлю 4-х поверхового гмаху (д. Висоцького) для приватних помешкань. Коли підмурок виведено було аж поверх землі з вікнами, запрохано було архітекта для українського фасаду. Що й казати—зовнішній вигляд його буде стояти на тій таки «Ахіловій п'яті».

Де-щиця українського оздоблення буде нагадувати лише про бажання мати стиль.

На тій-таки вулиці, ближче до осередку, почнеться незабаром гмах (д. Попова) на п'ять поверхів, який одразу віддано під догляд українського архітекта—тому будемо сподіватися, що ся будівля задовольнить глядача незрівняно більше.

Фасади будуть скінчені лишень на той рік.

Одноповерховий будиночок на Холодній горі (д. Гогіна) вже зроблено по можливості в нашому ж таки стилі, але фасад його як і Селекційної станції ще не закінчено.

Чотирнадцять куль поцілено в козака!.. Кров цівками цебеніла, а він все боронився. Все ще був живий і махав косою зносячи за кожним разом гусарську голову.

Король все це бачив.

— Дарую йому життя!—гукнув він полякам.

Доніс вітер ці слова короля до козацького уха, і хоч вкрай знесилений був, та завзятість не лишила його.

— Чхаю я на королівську ласку!

Обурений погордою козака до короля, ротмістр Собіський послав на сотника десять німців і аж ті доконали його... Підняли на чотирі списи і витягли на берег...

Гішпанський бик не кидається так на червону намітку, як кинулися поляки з шаблями на славного лицаря... Водну хвилю розтягли небіжчика на кілька кусків, а ті куски розкидали по табору собакам на їжу...

Так закінчилася велика бійка України з Польщею під Берестечком...

5.

Кину пером, лину орлом, конем поверну,

А до свого отамана таки прибуду.

«Чолом пане, наш гетьмане, чолом батьку наш!»

Вже нашого товариства багацько немає!»

Але найцікавіше з'явище маємо в сл. Мерефі Харьк. повіту, де місцеві кооперативи наважилися будувати двох поверховий дім з великими крампилями долі та помешканнях банківського Т-ва на другому поверсі. Український стиль для його було визнано більшістю на сполучених загальним зборах урядів трьох Т-в. Для виконання асігновано кілька сот карб. по обрахункові на оздоблення фасаду та на гонорар українському технікові. Будинок той вже розпочато й в осени сього року всі три кооперативи будуть вже у своїй «українській» хаті...

Прихильників будь якого стилю серед мереф'ян не знайшлося, але для українського—здорова народня стихія та міцна вдача місцевих українців протоптали стежку досить швидко.

— Найшпирішедякуємо!—мусимо ми гукнути з Харькова,—за руки берімося, брати, й кожна хоч як тяжка справа нас не залякає, бо хто ж не знає, що «гуртом добре й батька бити»?..

Таким чипом за три роки маємо у Харькові та побіля нього аж сім будівель з фасадами модернізованого українського стилю. Мусимо не обминати ще й той факт, що люди й архітекти, які принципіально не визнають українських «форм» чимало вже почали користуватися нашими шостикутними вікнами.

Можемо признати що на початок сього досить.

Прикро вам лише те, що маємо сили, які могли б прислужитися сій справі й поширити ще визначнійше українські форми й орнаментацию. Згадуємо тут про наш славнозвісний «клуб» українських гласних, бо хіба ж не талан мати аж цілісенський «клуб»?

Київ має щось двох та й то радіють люди...

До оголошення конкурсу про український фасад школи малярства наші тільки випадково спричинилися, а де-які з них своїм упертим нестямним скептицизмом ледві не поховали сю вже налагоджену справу.

Хіба серед величезного господарства Харькова не треба було б надати українського оздоблення в багатьох випадках?

А що ж чути про монументи українських діячів: торік щось гомоніли, але за минулу зіму й ті балачки уцухли. Що-річкі програмні для думи видатки по 3000 карб. на сю справу—не не «клубова» послуга... Хоч би тобі якийсь захід, хоч би без наслідків... Розпустили весь свій дотеп та енергію по хвилях різних комісій та й... пишаться. Пишаться прізвищем гласного се—ще не багато, а для українця свідомого й зовсім обмаль...

«Ой як же ви панове молодці, ой як виставали!

Що ви своє товариство на віки втерали?»

Становились пане гетьмане плечем об плече,

Ой як крикнуть вражі ляхи: «у пені посічем!»

«Ой що ж ви панове молодці, що за здобич мали?

Мали коня у наряді, та ляхи відняли!

Зіма прийшла, хліба нема, тож нам не хвала;

Весна прийшла, ліс розвила, всіх нас покрила!»

Де ж був козацький гетьман, де ж був Хмель, тоді як його війсьсько роспудили вороги наче тих птахів?.. Та де ж, як не в хана.

Іслам-Гірей умовившись з Казиміром знищити Україну і козаків, силомечь затримав у себе козацького гетьмана. Мало того, він затримав і писаря Виговського, коли той приїхав прохати за Хмельницького...

Дармо прохав і благав Богдан хана, що коли він сам не хоче помагати козакам, то нехай хоч його відпустить; Іслам-Гірей навіть слухати не хотів.

— Ти мене ошукав!—обвинувачував він Хмеля,—ти казав, що поляки не мають війська, що вони немічні!.. А я послухав тебе і завівся... Вони побили моїх татар, забрали в полон мурз, а чим я тепер тих бранців викуплю?..

Гр. Гетьманець.

Відгуки життя.

IV.

«...Для мене не належить ніякому сумнію, що извѣстная доля упрекоръ по адресу русской интеллигенціи, высказываемая украинцами, выросла на патологической почвѣ».

А. Саликовскій.

Так формулює реагування українців на замовчування російською пресою нашого життя А. Саліковський в «Українській Житні».

Як поодинокі особи певного психичного складу «фантастическія обиды принимаютъ за дѣйствительныя», так і ми, українці.

«То, что присуще отдѣльной личности, присуще, въ данномъ случаѣ, и коллективу», каже д. Саліковський.

«Болѣзненное самолюбіе», «чрезмѣрная, мовляв, мнительность и подозрительность» — ось причини наших нарікань на російських поступовців.

Чи так це справді є?

Д-дію Саліковському, що керував великою газетою в Києві, повинно бути відомо більш, ніж кому, що це не так..

Не перекинути його думку про українців, як про психично-ненормальний колектив, — як про людей, що звикли скіглити і прибільшувати ніби заподіянну кривду.

Зробити хочу я тільки паралель, подати факти.

— Подати їх в протилежність тим фактам, що подав згаданий автор.

Він, «чтобы не далеко ходить за примѣрами», почав именно... з далека, а не з близька.

— З відношення загально-земського з'їзду в справі народної освіти до української школи.

Он які, мовляв, гарячі оборонці української школи виявились тоді на земському з'їзді!

А святкування Шевченкового ювілею в Москві та Петербурзі?..

Хіба це не тріумф української ідеї в великоруських колах поступових?

«Говорить при такихъ условіяхъ о неприязни... развѣ можно внѣ патологическихъ условій?» — питає А. Саліковський.

Врешті, слабі ви, українці — думає собі д. Саліковський.

Чи не тобою?.. Га?! Тремтиш небоже, тож уважай, сиди тихо і не дратуй мене, я ліпше знаю, що роблю...

— Великий повелителю Крима! сказав на це Хмель тихо, але виразно, — хоч я й тремтю, але не з страху, як ти думаєш, а від досади, бо ти осоромив не тільки себе, а й мою славу. Віддати ж полякам мене не можеш.

— Не можу?!

— Не можеш, бо користи великої цим не зискав би собі... І Січ-мати в сто крат вам магометанам відомстилась би; та й всевидячий Бог не стерпить такої неправди і покарав би тебе за те, що без причини ламаєш присягу і віддаєш на наругу свого спільника.

Хан нахмурился:

— Казна що вигадуєш гетьмане! чи я сказав, що вже віддаю тебе полякам... Лиш ік слову так прийшлося. І Бог ваш не буде мене карати, та й козакам немає за що мститися на татарах. Я твій і козаків до віку спільник і приятель, а присяги своєї ніколи не ламав і не зламую...

Тут він розправив свої зморшки, а на його скуластім лиці пробігло щось ніби схоже на усміх...

— Ти гетьмане, не винуй мене в тім, що я вдарився на втьоки... Бо тепер я й сам добре не пам'ятаю як це сталося.

Вам треба доброго нерво-патолога! — ось висновок його. Один з керманців «Укр. Житні» почав, як сказав я, здалека:

— З Москви та Петербургу.

— З празникових настроїв.

Чом не згадав ще Шевченкові вечорі, які залюбки одвідують петербуржане.

Це те-ж був би ніби «доказ» і... факт.

Але чом не згадати йому з власної практики в Києві?

— З буденного життя?

Чом не згадав, як *тут* ставляться до українства всякі просвітні товариства.

— Оті різні «Общества распространенія образования въ народѣ», то-що?

Чи зроблено ними щось на користь українства в просвітній справі?

Чи читались, чи були хоч заходи коло читання, лекцій з українознавства?

Чом він не згадав скільки тут, у Києві, прислужилась поступова преса українству?

— Хоч би от «Кіевская Мысль»?

Це-ж архи-поступовий орган ще й росповсюджений найбільш.

Яка його позиція, що до «больныхъ» людей-українців? Ось кілька фактів днів останніх.

— Фактів «фантастичної — мовляв Саліковський — кривди» нам.

1. В Галичині йде боротьба за університет український. Що сказала *свого* про це преса київська?

Чи висловила вона погляд свій на потребу пекучу для українців вищого огнища наукового?

Чи склала догану полякам-шовиністам за перешкоди на шляху нам до поступу й культури?

— Звичайно ні.

Діфірамб складала за фальшиве джентльменство польське перед італійцями!

Де-ж пак не джентльменство:

— Краківський університет вам, пригноблена нація, до послуг...

— Закладайте в йому італійські катедри...

— Вас гноблять словинці...

Асе слово докору не зірвалося у київської преси за чинимі «джентльменами» кривди нам.

На орду мою напав жах і вона побігла, а я що ж мав робити? Мусів бігти за своїми.

Хмель хотів сказати: — «таж ти хане, з своїми мурзами перший дав примір до втікачки!.. Але змовчав.

— Хочеш, я в друге заприсягну тобі на шаблю й коран, що ніколи тебе не покину і завше буду тобі помагати.

— Не треба тобі, великий повелителю Крима, присягати в друге — я вірю на твоє ханське слово... Тож відпусти мене до табору і дай мені потугу.

— Відпустити тебе самого я не можу.

— Чому?

— Це моя таємниця. Ти муситимеш побути в мене ще кілька днів, але твій писарь може хоч і зараз від'їхати. Даю йому 20 тисяч татар...

Хмель зрадів і цій малій ласці

За кілька годин Виговський набравши двадцять тисяч орди, з чотирма мурзами, виїздив з татарського коша в напрямі Берестечка...

(Кінець буде).

— За польські утиски українцям «на нашій не своїй землі».

2. «Рада» містить силу листів колективних (єсть з сотнями підписів).

В них маніфестується солідарність українців з Росії в боротьбі за університет в Галичині.

Який відгук знайшли листи ці в пресі київській?

Знашли відгук: «Кіевская Мысль» зріклась надрукувати листа студентів київської політехніки, бойкоту польських читачів боючись (див. «Раду» № 126).

Мотив солідний й цілком властивий цій газеті..

Адже «металь презрїйний» для неї — перш за все!

3. Найсвятїший синод забрав назад дозвіл свій на українські катедри в семінарії подільській.

Чи було щось про цю кривду згадано в пресі київській?

— Нічогісенько!

4. В дні останні «Рада» подала кілька фактів, як жнуть людей з служби за читання газет українських.

5. Колективний лист до «Ради» про безчинства на Шевченковій могилі..

— Про ті безчинства, що робляться там з чийогось «поощрення»..

6. Зруйнування українських закладів культурних та всякі утиски й заборони.

Чи знаходить все це відгук в російській пресі на Україні?

— Ні! Тричі ні.

Годі обчислювати наші кривди!

На факт А. Саліковського з празникового життя (загально-земський зїзд, Шевченкове свято) досить і цих буденних фактів.

Звісно це його не переконає.

В його душа запалто здорова — не «изболѣвшая» за українство.

А в нас він добачає прибільшення «непріязненнихъ чувствъ къ источнику причиненной боли»..

А в тім одна єсть цінна думка в його:

«Украинцы должны быть сами кузнецами своего счастья» — каже він.

Воїстину так! — скажем ми.

Але з цього й почати було б треба.

А не з психопатології.

Вона тут ні при чому.

Од редакції. Наш співробітник, як мешканець Києва, спинився на відношенні до українського руху київської преси переважно. Але хіба відношення ціло-російської поступової преси не таке саме, як і київської?

Редактор М. Біленький. Видавець М. Міхновський.

ОГОЛОШЕННЯ.

ДО УВАГИ ГРОМАДЯНСТВА!

У книгарні „ЗНАНІЕ“

(Харків. Петровський переул. № 15 за рогом Московської вулиці).

Великий вибір учебників, всяких книжок, різних конторських і канцелярських принадлежностей.

Прохаю земляків вшанувати мене зашовлєннями.

З поваженням *И. О. Лохвицкий.*

ПРИЙМАЄТЬСЯ ПЕРЕДПЛАТА НА 1912 РІК НА ЧАСОПИСЬ.

„ДІЛО“

Виходить що-дня. Передплата на рік для Російської України 44 корони, на пів року 22 корони; за зміну адреси 50 сотиків. Адреса редакції: Галичина, Львів, Рин. к. ю. Oesterreich-Lemberg

Українці, зверніть увагу!

В селі Черневі повіта рогатинського в Галичині буде уладжений в році шкільнім 1912/13 заходами і коштом проф. Гарасевича четвертий з ряду курс підготовляючий селянських хлопців та дівчат до українських гімназій. Наука почнеться 15 вересня 1912 і триватиме до кінця червня 1913 а потім учасники здадуть вступний іспит в українській гімназії в Рогатині, яка має право прилюдности.

На курс приймаються хлопці і дівчата з закордонної (російської) України, що покінчили 10 літ життя та ходили хоч 3 роки до народної школи (прим. міністерської) бо сьогорічний досвід показав, що з такими відомостями набутими в російських народних школах пильні і талонівиті сільські діти можуть зовсім добре протягом 9 місяців на курсі підготувитися до української галицької гімназії.

Мешкання, харч і оплата за науку на курсі виносить для хлопців по 6 карбованців місячно а для дівчат по 5 карбованців.

Зголошення треба надсилати найдалше до 1 вересня 1912 на руки проф. О. Гарасевича в Черневі п. Букачівці, Галичина, Австрія, а відтак до нього у Львові, ринок 10 Тов. «Просвіта».

ДРУКУЮТЬСЯ НОВІ КНИЖКИ. Драматичні писання Б. Грінченка.

Нахмаридо. Ком. на 3 дії. К. 1912, ц. 30 коп. Серед бурі. Др. 5 дій.

Степовий гість. Др. на 5 дій К. 1912, ц. 30 коп. На громадській роботі. Др. на 5 дій.

Ясні зорі. Др. на 5 дій К. 1912, ц. 30 коп. На новий шлях. Драма на 5 дій.

Миротворці. Жарт. на 1 дію. К. 1910, ц. 10 к.

Конфіскату знято!

НОВА КНИЖКА

Г. Коваленка-Коломацького

⊕ ⊕ ⊕ ⊕ (Гр. Сьогобочнього) ⊕ ⊕ ⊕ ⊕

„З ЧАСІВ ПОРИВІВ І НАДІЙ“.

Продається в Українській книгарні (Харків, Рибна, 25) і по кращих книгарнях у Києві.

Ціна 40 коп.

ПРИЙМАЄТЬСЯ ПЕРЕДПЛАТА

на єдину на російській Україні велику щоденну часопись

„РАДА“

Рік видання сьомий.

Виходить у Києві.

Ціна на рік 6 карб. з пересилкою, за кордон 11 карб.

Адреса редакції і контори: КИЇВ В. ПІДВАЛЬНА № 6.

„Нова Буковина“

Політична часопись. „Нова Буковина“ виходить двоаким виданєм, одно що вівторка, четверга і суботи, друге що четверга, вечером, а на випадок сьвят в передодень. Редакція і Адміністрація: Чернівці, ул. Петровича ч. 4. Передплата в Чернівцях. За триразове виданє: річно 15 к., піврічно 8 к., чвертьрічно 4 к. Затижневник (раз на тижд.): річно 4 к., піврічно 2 к., чвертьрічно 1 к. Поодинокі числа 10 сот. Передплату приймає „Руска Каса“ в Чернівцях, ул. Панська ч. 33. 1-1

ПРИЙМАЄТЬСЯ ПЕРЕДПЛАТА НА 1912 РІК НА ЖУРНАЛ

„ЗАПИСКИ УКРАЇНСЬКОГО НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА В КИЇВІ“

Ціна на рік—5 карб., учням—3 карб. Адреса редакції—Київ, В.-Володимирська, 42. 1—1